

1. ภววิทยา (Ontology) ญาณวิทยา (Epistemology)
และวิธีวิทยา (Methodology)

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการใหญ่ ๆ คือ 1) สำรวจหรือค้นหา (Exploration) ค้นหา และทำความเข้าใจ จิตสำนึก เจตนารมณ์ แบบแผนการให้ความหมายต่องาน CBR และคณพิกการ ของผู้ปฏิบัติงานใน "โครงการ CBR" ในชุมชนอำเภอพุทธมณฑล รวมทั้งปัจจัยเงื่อนไขต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเกิดขึ้น ดำรงอยู่ของจิตสำนึกเหล่านั้น 2) เสนอแบบแผน (Model) และองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับจิตสำนึก เจตนารมณ์ แบบแผนการให้ความหมายต่องาน CBR และคณพิกการ ของผู้ปฏิบัติงานใน "โครงการ CBR" ในชุมชนอำเภอพุทธมณฑล รวมทั้งปัจจัยเงื่อนไขต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเกิดขึ้น ดำรงอยู่ของจิตสำนึกเหล่านั้น ตลอดจน ปัญหา อุปสรรค ข้อท้าทายต่อจิตสำนึกและการดำรงอยู่ของ CBR ในฐานะ "ปรากฏการณ์" หรือ การประกอบสร้างทางสังคม (Social Construct) ที่ได้จากการถอดบทเรียน กรณีศึกษาของ "ปรากฏการณ์ CBR" ของอำเภอพุทธมณฑล

ในเบื้องต้น ผู้วิจัยมีความเชื่อเกี่ยวกับความรู้ ความจริงดังนี้

1) ธรรมชาติของความเป็นจริง หรือ ภววิทยา (The Nature of Reality or Ontology): ความเป็นจริงมีความหลากหลาย ความเป็นจริงเป็นการประกอบสร้าง และเป็นองค์รวม (Multiple, Construct, Holistic Realities)

2) ความสัมพันธ์ระหว่างผู้แสวงหาความรู้กับสิ่งต้องการรู้ หรือ ญาณวิทยา (The Relationship of Knower and the Known or Epistemology) : มีความเกี่ยวข้องกัน สัมพันธ์กัน มิได้อยู่อย่างแยกส่วนออกจากกัน แต่เป็นเนื้อเดียวกัน

และเมื่อผนวกกับ วัตถุประสงค์การวิจัย ที่เน้นการค้นหาความเข้าใจ จิตสำนึก เจตนารมณ์ ของผู้ปฏิบัติงานในโครงการ CBR ในอำเภอพุทธมณฑล โดยผู้วิจัยต้องมีประสบการณ์ร่วมทำงานกับบุคคลเหล่านี้ ในฐานะสมาชิกคนหนึ่ง พร้อมกับสังเกตทำความเข้าใจ "ปรากฏการณ์ CBR" จากทัศนะ และมุมมองของพวกเขา ที่จะเข้าใจความรู้สึกของพวกเขา จากมุมมองของพวกเขาที่มีต่อความจริง เพื่อจะตีความ หาความหมายในสิ่งที่ผู้วิจัยสังเกต

รับรู้และรวบรวมได้ทั้งหมด ซึ่งทั้งหมดต้องอาศัย ความเข้าอกเข้าใจ (Empathy) ของผู้วิจัย ต่อเพื่อนสมาชิก เพื่อนร่วมงานในโครงการ CBR และการดำเนินไปของปรากฏการณ์ดังกล่าวอย่างทะลุทะลวง ลึกซึ้ง ดังนั้นการวิจัยนี้ จึงใช้ระเบียบวิธีวิจัย/ วิธีวิทยา (Methodology) แบบปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology)

2. ปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) ในฐานะวิธีวิทยา เพื่อกำหนดระเบียบวิธีวิจัย (Research Methodology)

จากงานเขียนของ Wilson (1983) Lincoln and Guba (1985) Rubin and Bebbie (1997) และ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2544) ปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) ซึ่งมีนักทฤษฎีในกลุ่มนี้ที่สำคัญคือ Edmund Husserl, Alfred Schutz, Harold Garfinkel โดยมีแนวคิดที่สำคัญว่าความรู้ ความจริงเกิดจากการตระหนักรู้ของจิตใจมนุษย์พยายามสร้างความเชื่อมโยงระหว่าง โลกของผู้ศึกษา (Subjective) กับโลกของวัตถุ (Objective) และให้ความสำคัญกับโลกของผู้ศึกษา มากกว่าโลกของวัตถุ ความรู้ ความจริงเกิดจากการตระหนักรู้ของจิตใจ/ จิตสำนึก (Consciousness) หรือประสบการณ์ จะกำหนดและให้ความหมาย (Enact and Meaning of Object) ต่อโลกของวัตถุเหล่านั้น ผู้ศึกษาต้องตั้งคำถาม ขวนสงสัยกับสิ่งที่คุ้นชิน การสร้างความรู้ ความจริงอาศัยจิตสำนึกของผู้ศึกษาด้วยวิธี "Transcendental Phenomenological Reduction" โดยมีขั้นตอนที่สำคัญคือ การใส่วงเล็บตัวผู้ศึกษา/ผู้วิจัย (Bracketing) เพื่อให้อิสระจากความรู้ ความจริงชุดเดิม ๆ ที่เรามักจะยอมรับ ยอมตามกับโลกทางวัตถุที่ปรากฏต่อหน้าเราอย่างง่ายดาย และคุ้นชินหรือ เรียกว่า "เจตคติแห่งธรรมชาติ" (Natural Attitude) โดยการตั้งคำถาม ขอสงสัยต่อข้อสรุปต่าง ๆ มองสิ่งที่ "ปกติธรรมดา อย่างไม่ธรรมดาหรือแตกต่างไปจากเดิม" หลังจากนั้น ก็ลดรูป (Reduction) ของปรากฏการณ์ ซึ่งหมายถึง การทำให้บางสิ่งบางอย่างเปลี่ยนจากสิ่งที่ซับซ้อนไปสู่สิ่งที่ยากกว่าหรือต้นตอของความซับซ้อนเหล่านั้น (โปรดดูตัวอย่างและคำอธิบายเพิ่มเติมหน้า 70-71) เพื่อหาความหมายที่เป็นรากเหง้าที่เป็นต้นตอตัวสร้างความหมายหรือกฎเกณฑ์ แม้ว่าไม่จำเป็นหาต้นตอที่แท้จริง (Causality) แต่ก็เพียงพอที่จะเข้าใจความหมายนั้นได้ ความจริงไม่จำเป็นต้องมีโลกของวัตถุมารองรับ แต่เป็นวัตถุวิสัยในจิตสำนึก (Ideal Objectivity or Transcendent Subjectivity) โดยผู้วิจัย เป็นผู้ให้ความหมาย แปลงร่าง / จุ่มตัว (Emmerser/ Empathy / Social Actor /Intending Subject) แล้วสะท้อนกลับ ต่อปรากฏการณ์นั้น ๆ โดยใช้ภาษาเป็นตัวกระตุ้นระลึกถึงของจิตสำนึกการสร้างความหมายผลิตซ้ำสืบทอดโลกของความจริง

ผ่านมิติทางประวัติศาสตร์ ทารากเหง้าของความหมาย ให้ความสำคัญกับความแตกต่างของบริบท แต่มิได้เน้นของการพิสูจน์ ว่าถูกหรือผิด ดังตัวอย่างงานวิจัยที่มีมาในอดีตจนถึงปัจจุบัน

เนื่องจากปรากฏการณ์วิทยามีได้สนใจ วัตถุนามของประสบการณ์/ ปรากฏการณ์ แต่สนใจการรับรู้ การจดจำ การให้ความหมาย การให้คุณค่าของผู้คนต่อประสบการณ์ของตนเอง ตลอดจนกระบวนการ แบบแผน วิธีการเปลี่ยนแปลงของบุคคล

นั่นหมายความว่า งานวิจัยฉบับนี้มีได้วิเคราะห์ผลหรือความเป็น CBR ไม่สนใจว่าสุดท้าย แล้ว CBR จะสำเร็จหรือล้มเหลว แต่มอง CBR เป็นเพียง “ปรากฏการณ์” (Phenomena) เป็น “กิจกรรมทางสังคม” (Social Activity) เป็น “สนามการปฏิบัติการทางสังคมหนึ่ง” (Practice of Social Action) จึงสนใจวิถี/แบบแผนของความคิด ความรู้สึก การให้ความหมาย คุณค่ากับชีวิต (Life Value/ Attitudes Toward Life) ที่เชื่อมโยงกับคนพิการและ CBR หรือเรียกสิ่งเหล่านี้รวม ๆ ว่า “จิตสำนึก หรือ เจตนารมณ์” ของผู้คนที่อยู่ร่วมในประสบการณ์หรือปรากฏการณ์นั้น ๆ (CBR) ภายใต้ความเชื่อที่ว่า จิตสำนึกหรือเจตนารมณ์เป็น ต้นตอ กลไกภายในที่ขับเคลื่อน ความเป็นไปของปรากฏการณ์หรือ CBR ที่ปรากฏเห็น

คุณูปการการวิจัยที่ใช้วิธีวิทยาแบบปรากฏการณ์วิทยา ประการแรก ปรากฏการณ์วิทยา มิได้ชี้ถูกชี้ผิดในตัวของมันเอง หรือมิได้ต้องการแสดงถึง “ความรู้สำเร็จรูป” ที่ผู้อ่าน/ ผู้บริโภคงานวิจัยจะหยิบฉวยนำไปใช้แบบตรงไปตรงมาเป็นเส้นตรง แบบเชิงสาเหตุ-ผล (Linear /Causality / If A then B application) แต่อยู่ที่การทำให้เกิดความเข้าใจ (Understanding) และการตระหนักรู้ถึงเจตนารมณ์ จิตสำนึกของผู้ที่อยู่ในปรากฏการณ์หรือโครงการ CBR โดยตรง โดยผู้วิจัย จะทำหน้าที่เป็นผู้เปลี่ยนแปลงสังคม (Social Actor) ในฐานะเป็น “ผู้เล่า” หรือ “ผู้ชำแหละ” (Narrator or Explorer- ผู้วิจัย) ให้เห็นถึงจิตสำนึก แบบแผน กฎเกณฑ์ที่เป็นรากเหง้า ต้นตอแห่งปรากฏการณ์เหล่านั้น ความเข้าใจและการตระหนักรู้เหล่านี้จะนำไปสู่การทบทวน (Reflexive) การเรียนรู้ สันคลอนโครงสร้างและความสัมพันธ์ทางสังคม และเกิดการเปลี่ยนแปลง เปลี่ยนผ่านตนเอง คนในโครงการ CBR (Transformation of Themselves) รวมทั้งผู้เกี่ยวข้องกับงาน CBR นำไปสู่การกำหนดความเป็นอยู่ ความเป็นตัวตน เป้าหมาย และการดำรงอยู่ของตน และ CBR ด้วยพวกเขาเองอย่างอิสระและมีอัตลักษณ์แห่งตน หรือ เรียกว่า “ภาวะแห่งการปลดปล่อย” (Emancipatory)

ประการที่สอง ปรากฏการณ์วิทยา มีส่วนคล้ายกับงานวิจัยเชิงคุณภาพอื่น ๆ ที่ให้อิสระและเสรีภาพกับผู้อ่าน ที่จะเชื่อ/ไม่เชื่อในสิ่งที่ผู้วิจัยนำเสนอก็ได้ การยอมรับของผู้อ่านจึงอยู่ที่ “ความไว้วางใจของผู้อ่าน/ผู้บริโภคต่อนักวิจัย” หากผู้อ่านเลือกที่จะเชื่อในสิ่งที่ผู้วิจัยนำเสนอ

เมื่อผนวกกับแนวคิดของ Husserl ที่ว่า หากเราค้นหา "แก่นของจิตสำนึก" (Core/Pure Consciousness) หรือสิ่งที่เรียกว่า "สิ่งที่ตกผลึก" (Sedimentation) "อัตวิสัยร่วม" (Typification) ของประสบการณ์/ปรากฏการณ์/ การเป็นไปของ CBR แล้วสิ่งเหล่านี้ ก็ยังคงอยู่แม้จะต่างกาลเวลาและสถานที่ (Time and Place) ผ่านมิติทางประวัติศาสตร์ก็ตาม ดังที่ Husserl กล่าวไว้ในงานเขียนชื่อ "จุดกำเนิดของเรขาคณิต" (The Origin of Geometry) ว่า แท้จริงมีชุดของความคิด ความหมายชุดหนึ่ง ที่ประกอบกันขึ้นเป็นเรขาคณิต ที่ส่งต่อและรับช่วงกันมาเป็นทอด ๆ โดยประกาศเพียงครั้งเดียวโดย ปิทากอรัส ต่อมา กาลิเลโอนำมาขยาย เพิ่มเติม แม้จะผ่านช่วงเวลาที่ยาวนาน มีการแก้ไข เพิ่มเติม แต่ความเป็นเรขาคณิต เอกลักษณะก็ยังคงอยู่ แม้อาจจะถูกเรียกชื่อเป็นอย่างอื่น นั่นคือเรขาคณิตมิใช่ความจริงสากล แต่เป็นความเชื่อและจารีตชุดหนึ่ง ที่บรรจุไว้ในที่เรียกว่า "จิตสำนึก" (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2545) นั่นหมายความว่าหากเราค้นหาแก่นของจิตสำนึก สิ่งที่ตกผลึก อัตวิสัยร่วม ของ CBR ได้ เราก็จะเข้าใจความเป็นไปของ CBR ทั้งที่ลึ้มเหลว คงอยู่ พื้นดิน ในฐานะปรากฏการณ์ทั้งในอดีต ปัจจุบัน และในอนาคตได้ ความเข้าใจเช่นนี้ มิใช่เป็นเพียงความเข้าใจที่นิ่งสนิท แต่ความเข้าใจเหล่านี้หากได้รับการชำระและตีแผ่ต่อสาธารณะ ต่อสังคม และหากผู้บริโภคเลือกที่จะเชื่อ ก็จะทำให้เกิดการสั่นคลอน โครงสร้าง แบบแผนที่ปกปิดอยู่ ทำให้เห็นถึงสิ่งที่ปกปิดไว้ ซบเซา สืบทอดความเป็น CBR ผลก็คือ จะทำให้บุคคล ชุมชน สังคม (ที่เชื่อ) และเกี่ยวข้องกับงาน CBR มีท่าที ทศณะ และการปฏิบัติต่อคนพิการ และ CBR ที่เกิดจากเจตนารมณ์ภายในอย่างเหมาะสม สอดคล้อง ลงตัวอย่างที่มันเป็น ไม่มากไป ไม่น้อยไป อย่างอิสระและปลดปล่อยจากการครอบงำของชุดความรู้ความจริงที่คุ้นชิน นี่อาจเป็นคุณูปการของผลการวิจัยที่อาจหาไม่ได้ในวิธีวิทยาแบบอื่น ๆ

โดยสรุป ผู้วิจัยยังมีจุดยืนที่ยังคงใช้วิธีวิทยาแบบปรากฏการณ์วิทยาเป็นวิธีวิทยาลึกในการวิจัยครั้งนี้ (CBR) และใช้กรอบแนวคิดทฤษฎีของ Wilber เป็นตัวเสริมในบางส่วน (โปรดดูตารางที่ 2.3, น. 83-84) ด้วยเหตุผลสำคัญดังนี้

1. งานวิจัยนี้เน้นการค้นหาและทำความเข้าใจจิตสำนึกของผู้ที่ทำงานในโครงการ CBR ซึ่งถือเป็นข้อมูลเชิงอัตนัย (Subjective) เป็นจุดกำเนิด จุดตั้งต้นของจิตสำนึก ความรู้ ความจริงทั้งปวง (และสอดคล้องกับ Upper Left Quadrant of Integral Model)
2. งานวิจัยนี้ให้ความสำคัญ มิติทางวัฒนธรรมและการแลกเปลี่ยน ปฏิสัมพันธ์ของทศณะภายในระหว่างผู้ที่ทำงานในโครงการ CBR เป็นองค์ประกอบสำคัญของการสร้างความหมายของพฤติกรรม หรือปรากฏการณ์ (และสอดคล้องกับ Lower Left Quadrant of Integral Model)

3. มองความรู้ ความจริง มีฐานะเป็น จิตสำนึกมีความเป็นพลวัตร เปลี่ยนแปลงระดับได้ซึ่งสามารถจะอธิบายปรากฏการณ์การเป็นไปของ CBR ในอดีต ปัจจุบัน และน่าจะทำนายอนาคตของ CBR ได้เพราะความรู้เหล่านั้นแม้มิใช่ความจริงที่สากล แต่คือจิตสำนึกที่เป็นอัตวิสัยร่วม (Typification) สิ่งตกผลึก (Sedimentation) แล้ว

4. การจะเข้าใจ เข้าถึงจิตสำนึกต้องเข้าใจส่วนลึกภายใน การเข้าไปมีส่วนร่วมรับรู้ และเผชิญอยู่กับปรากฏการณ์ หรือ CBR แล้วใช้วิธีการตีความ (Interpretation/ Introspective) ซึ่งตรงนี้ถือเป็นข้อได้เปรียบของผู้วิจัยที่ได้ทำงานร่วมอยู่กับ ผู้ร่วมวิจัย/ กลุ่มตัวอย่างในโครงการ CBR ดังกล่าวนานกว่า 2 ปี ซึ่งสอดคล้องกับวิธีวิทยาแบบปรากฏการณ์วิทยา (Participation /Reduction/Reflection) และแบบทฤษฎีบูรณาการของจิตสำนึก (Injunction /Apprehension/ Confirmation)

เนื่องจากงานวิจัยฉบับนี้ ใช้วิธีวิทยาแบบปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) และเป็นการศึกษา “ต่อยอด” งานวิจัยเดิมของผู้วิจัย (ทวี เชื้อสุวรรณทวี และคณะ, 2549) ที่ใช้วิธีวิทยาแบบ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research :PAR) ตามกรอบแนวคิดของ Aimers (2001, p. 5) ที่เน้น “ขั้นตอน” (Steps) ให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาช่วยเหลือคนพิการ ดังนั้นงานวิจัยดังกล่าวจึงเน้นการใช้ “กิจกรรม” เป็นการขับเคลื่อนทางสังคม เช่น การจัดประชุม การลงพื้นที่เยี่ยมคนพิการ การจัดทำประชาวิจารณ์ เป็นต้น ทำให้มิได้ “วิพากษ์ความหมายและความสัมพันธ์เชิงอำนาจ” ภายใต้อาณัติปรากฏการณ์ดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม จากงานเขียนที่หลากหลายเกี่ยวกับ PAR (Whyte, 1991; NIDRR, 1995 quoted in Guerrero, 1995; Aimers, 2001) และ Phenomenology (Wilson, 1983; Lincoln and Guba, 1985; Rubin and Bebbie, 1997; Wikipedia, 2006; ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2544) พอสรุปได้ว่า วิธีวิทยาทั้งสองมีความเหมือนกัน ซึ่งส่วนใหญ่คือลักษณะการวิจัย “เชิงคุณภาพ” และในขณะเดียวกันก็มีความแตกต่างกันไม่น้อย ดังตารางที่ 3.1 และ 3.2 ตามลำดับ

ตารางที่ 3.1
ความเหมือนกันของ Phenomenology และ
Participatory Action Research

ประเด็น	ความเหมือนกัน	
	Phenomenology	Participatory Action Research
ภววิทยา	ธรรมชาติของความเป็นจริงมีความหลากหลาย เป็นการประกอบสร้างของมนุษย์และโลกทางสังคมที่เป็นเจตจำนงแห่งความเป็นอิสระ มีพลัง (Free Will/ Will Power) และเป็นองค์รวม	
ญาณวิทยา	ความรู้ ความจริง มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผู้ศึกษา หรือ โลกทางวัตถุ (Object) กับมนุษย์หรือผู้ศึกษา (Subject) มิได้แยกออกจากกัน ทำให้ความรู้ ความจริงไม่มีความเป็นกลาง แต่ปนเปื้อนด้วยค่านิยมเสมอ	
วิธีวิทยา	ใช้การวิเคราะห์ภาษา (Linguistic Analysis) เพราะภาษาเป็นตัวกระตุ้นระลึกรู้ของจิตสำนึก และการสร้างความหมายผ่านมิติทางประวัติศาสตร์ และเป็นการแสวงหาคำอธิบายเชิงความเป็นไปได้ (Probabilistic Reasoning) มีทิศทางแบบอุปมานและทฤษฎีฐานราก (Inductive Inquiry /Grounded Theory) มากกว่าคำอธิบายเชิงสาเหตุ (Causal Reasoning) ที่มีทิศทางแบบอนุมาน (Deductive Inquiry)	
การเข้าถึง การเก็บข้อมูล	ผู้ศึกษาต้องร่วมรับรู้ ร่วมรู้สึก (Empathy) ในปรากฏการณ์ที่จะศึกษา โดยการนำตัวเข้าไปอยู่ในเหตุการณ์ หรือเสมือนหนึ่งอยู่ในประสบการณ์นั้น (Shared Experiences)	

ตารางที่ 3.2

ความแตกต่างของ Phenomenology และ
Participatory Action Research

ประเด็น	ความแตกต่างกัน	
	Phenomenology	Participatory Action Research
วิธีวิทยา	จัดอยู่ในการวิจัยเชิงคุณภาพ และมีวิธีการวิเคราะห์แบบการตีความที่มีความเฉพาะเรียกว่า Transcendental Phenomenology Reduction	ส่วนใหญ่จัดอยู่ในวิจัยเชิงคุณภาพ วิเคราะห์ข้อมูลแบบทฤษฎีวิพากษ์ (Critical Theory) การวิเคราะห์วาทกรรม และสตรีศึกษา (Feminist Study) แต่อาจใช้แนวคิดทางการวิจัยเชิงปริมาณ เช่น การวิเคราะห์ตัวเลข สถิติเข้ามาผสมผสานปะปนบ้าง
การเข้าถึง การเก็บรวบรวมข้อมูล	การสังเกต สัมภาษณ์แบบมีหรือไม่มีส่วนร่วมก็ได้	การสังเกต สัมภาษณ์ และกระทำแบบมีส่วนร่วมเท่านั้น
จุดประสงค์เป้าหมายสูงสุด	วิพากษ์ปรากฏการณ์ สะท้อนขบคิด (Critical Reflection) เพื่อให้เกิดความเข้าใจ (Understanding) ปรากฏการณ์ก็เพียงพอที่นำไปสู่การเรียนรู้ เพื่อการปลดปล่อย (Emancipatory) ของผู้อ่านหรือบริโศกงานวิจัย ที่เป็นปัจเจกชนหรือกลุ่มก็ได้	เน้นทั้งการวิพากษ์ปรากฏการณ์ สะท้อนขบคิด (Critical Reflection) และการกระทำหรือการเข้าไปจัดการ (Action/ Intervention) เพื่อทำลายโครงสร้าง และความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เพื่อการปลดปล่อย (Emancipatory) ของผู้ร่วมวิจัย กลุ่มชนซึ่งมักเป็นชาวบ้าน หรือผู้ถูกกดขี่

ตารางที่ 3.2 (ต่อ)

ประเด็น	ความแตกต่างกัน	
	Phenomenology	Participatory Action Research
บทบาทของผู้ศึกษา	ผู้เล่า ผู้บรรยาย (Narrator) ผู้สำรวจ/ค้นหา (Explorer)	ผู้ร่วมกระทำ ผู้ร่วมขับเคลื่อน (Actor/ Activist) โดยเฉพาะใน ระยะแรก และเป็นผู้เอื้ออำนวย (Facilitator) ในระยะหลัง
บทบาทของผู้ให้ข้อมูล	ผู้ถูกสัมภาษณ์ กลุ่มตัวอย่าง	ผู้เป็นเจ้าของงานวิจัย/การศึกษา
มุมมองทางด้านอำนาจ	ไม่เน้นเรื่องอำนาจ โดยเฉพาะ กลุ่ม Conventional Phenomenology	ให้ความสำคัญเรื่องอำนาจ วิกฤต กรรมมาก
นักคิด นักทฤษฎีคน สำคัญ	Edmund Husserl, Alfred Schutz, Harold Garfinkle	Kurt Lewin, Antonio Gramsci, Paulo Freire

ตารางที่ 3.2 (ต่อ)

ประเด็น	ความแตกต่างกัน	
	Phenomenology	Participatory Action Research
ประเด็นปัญหา ได้แย้ง	มีความคงที่ในทฤษฎี แต่เนื่องจากเป็นทฤษฎีที่เกิดขึ้น พัฒนาเพื่อโต้แย้งกับ ญาณวิทยาแบบปฏิฐานนิยม จึงทำให้ละเลยการวิเคราะห์เชิงอำนาจ วาทกรรม ทั้งที่เป็นการศึกษาจิตสำนึกและการสร้างความหมาย ทำให้ต่อมาได้มีนักคิดร่วมสมัย โดยเฉพาะกลุ่ม Postmodern Phenomenology ได้พยายามปิดช่องว่างปัญหาเหล่านี้ แต่ก็มีนักคิดกลุ่ม Conventional Phenomenology ก็มองว่าการทำเช่นนั้นทำให้ลดเอกลักษณ์ คุณค่าของ Phenomenology ลง	มีความเข้าใจที่แตกต่างหลายในหมู่นักคิดและทฤษฎี บางกลุ่มยังเห็นว่า เป็นเพียงวิธีการ (Strategy/Approach) การเก็บรวบรวมข้อมูล (NIDRR, 1995 quoted in Guerrero, 1995, p 3) ภายใต้การวิจัยเชิงปริมาณ หรือคุณภาพเท่านั้น มิใช่วิธีวิจัยและวิธีวิทยา (Methodology) นอกจากนี้ PAR เป็นกระบวนการเสริมพลังอำนาจ และการเสริมพลังอำนาจ คือ การเมือง จึงทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับนักวิจัยแยกกันได้ยาก ซึ่งส่งผลกระทบต่อพลวัตอำนาจท้องถิ่น หรือชุมชน

ที่มา: การสังเคราะห์ของผู้วิจัย (ทวิ เชื้อสุวรรณทวิ)

3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย (Methods of Data Collection)

เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างวิธีวิทยา (Methodology) กับวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (Methods of Data Collection) ผู้วิจัยจะกล่าวถึงแนวคิดเบื้องต้นใน “ทางทฤษฎี” โดยสังเขปของวิธีวิทยาแบบชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography) อันมีหลักการ/วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย ที่ปรากฏการณ์วิทยาหยิบยืมมาใช้ หลังจากนั้นจะกล่าวถึงวิธีการใน “ทางปฏิบัติ” ที่งานวิจัยฉบับนี้นำมาใช้จริง รวมทั้งการเปลี่ยนแปลง พลิกผันในการเก็บรวบรวมที่เกิดขึ้นระหว่างการวิจัยฉบับนี้ ตามลำดับดังนี้

3.1 แนวคิดเบื้องต้นในทางทฤษฎีเกี่ยวกับชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography)

“วิธีการ” เก็บรวบรวมข้อมูล ตามวิธีวิทยาแบบชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography) หรือที่เรียกว่า “Ethnomethods” ถือเป็นวิธีที่เป็นพื้นฐานในการเก็บข้อมูล ในวิธีวิทยาแบบปรากฏการณ์วิทยา โดยเชื่อว่า จะเข้าใจจิตสำนึก ความรู้สึกของผู้คน และการรับรู้ถึงโครงสร้างทางสังคม นั้นต้องให้การสังเกต รวบรวมข้อมูล จากแบบแผนการใช้ชีวิตประจำวันของมนุษย์และ “ตีความ” (Interpretive Method) วิธีการดังกล่าวเหมือนกับกฎการใช้ โครงสร้างประโยคการพูด และการเขียน เพื่อค้นหา “แบบแผน /โครงสร้าง” มากกว่า “เนื้อหา” ของปฏิสัมพันธ์ วิธีการนี้ใช้ในการตีความ ทำความเข้าใจ ขยายความชัดเจนของ “พิมพ์เขียวสำหรับชีวิต” (Blueprints for Living) ที่มักคุ้นชินโดยทั่วไป ไม่ว่าจะเป็นบทบาท บรรทัดฐาน ค่านิยม ซึ่งหลักการ วิธีการเหล่านี้เรียกรวม ๆ ว่า “Ethnomethods” ซึ่งได้รับการพัฒนาโดย Garfinkle ประกอบด้วย 3 วิธี คือ

- การใช้กฎเกณฑ์ (Use of Rules)
- การใช้ประเภททางสังคม (Use of Social Types)
- การใช้เหตุผลเชิงปฏิบัติ (Use of Practical Reasoning)

1) การใช้กฎเกณฑ์ (Use of Rules)

นักปรากฏการณ์วิทยา เชื่อว่า ปฏิบัติการทางสังคมถูกชักนำโดยกฎเกณฑ์บางอย่าง ซึ่งข้อสรุปนี้ดูคล้ายกับนักคิดกลุ่มปฏิฐานนิยมที่เชื่อในบรรทัดฐาน (Norm) ของสังคม แต่กฎเกณฑ์ในที่นี้ มิใช่บรรทัดฐาน เพราะมองสิ่งที่เรียกว่าบรรทัดฐานของสังคม เป็นเพียงปรากฏการณ์ (Phenomena) หนึ่งของจิตสำนึกเท่านั้น มิใช่โลกปรนัยวิสัย/ โลกแห่งวัตถุ เพราะ

เราไม่มีความหมายของการกระทำ ปฏิบัติการทางสังคม หากไม่มีความหมายของบรรทัดฐาน และ ไม่มีความหมายของการกระทำ และบรรทัดฐานหากไม่มีความหมายของบริบท ดังนั้นจึงเป็นการสรุปที่ไม่ถูกต้องว่า บรรทัดฐานเป็นสาเหตุของการกระทำ หรือปฏิบัติการทางสังคม โดยสรุปแล้ว บรรทัดฐาน ไม่สามารถมีอิทธิพล ดำเนินการเหนือบุคคล แต่ “บรรทัดฐานเหล่านี้ต้องได้รับการตีความ” เพื่อให้เห็นโครงสร้าง แบบแผนที่มีอยู่ภายใน กฎเกณฑ์อย่างน้อย 3 ข้อ ที่นักปรากฏการณ์วิทยายึดถือ คือ

1.1) การมีมุมมองภายใต้ปรากฏการณ์เดียวกัน (Reciprocity of Perspective) : ข้อสรุปของตัวละครในที่นี้คือเขาและคนอื่น ๆ ถือว่ามีประสบการณ์ที่เหมือนกัน หรือร่วมรับรู้ในสถานการณ์เดียวกัน

1.2) แบบแผนของความปกติ (Normal Forms) : ข้อสรุปนี้คือ พฤติกรรมของ คนจะมี “ความปกติ” หรือ “สิ่งที่ทุกคนรู้” ดังนั้นทุกคนดูเหมือนจะตระหนักและคาดหวังต่อการปรากฏของ “ความปกติ” ในกรณีที่เกี่ยวข้องกับสิ่งกวนกวม กำกวม ไม่ชัดเจน คนเราโดยทั่วไปจะนึกถึงภาวะของความปกตินี้ เข้าไปจัดการ ให้ความหมายสิ่งที่ปรากฏอยู่ว่าเป็นสิ่งปกติ ปกติวิสัย หรือต่างไปจากที่เคยรับรู้ ผู้คนจะพยายามแสวงหา หรือเลือกลักษณะการกำหนดของสังคมเพื่อช่วยให้เขา มีความปกติ

1.3) การแสดงออกที่มีดัชนี (Indexical Expression) : ข้อสรุปนี้คือ ความหมายที่สมบูรณ์ของการสื่อสารนั้นจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อเข้าใจบริบทด้วย หากขาดซึ่งบริบทที่พวกเขาทำขึ้น และชีวประวัติและเป้าหมายของบุคคลที่ทำให้เกิดบริบทก็ยากจะเข้าใจความหมายของปฏิบัติการหรือ ปรากฏการณ์นั้น ๆ

2) การใช้ประเภทของสังคม (Use of Social Types)

การใช้กฎเกณฑ์ข้างต้นทั้ง 3 ประการ จะช่วยสร้างการรับรู้ ความเข้าใจถึงความ เป็นโครงสร้างของชีวิต โดยการไม่แยกส่วนออกจากการกระทำของคนอย่างมีเหตุมีผล แต่การรับรู้ เข้าใจโครงสร้างของสังคมนั้นยังสามารถทำได้โดยการใช้ประเภทของสังคม การจัดแบ่งประเภท เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการ จัดแบ่ง ลำดับและจัดวางผู้คนในสังคมได้ ในกระบวนการขัดเกลาทาง สังคมนั้น มนุษย์เราจะเรียนรู้ประเภท และวิธีการจัดประเภท และใช้ความรู้นี้ในการทำนาย และ เข้าใจโลก แต่ในทางปรากฏการณ์วิทยาแล้วมองเรื่องนี้ไปไกลกว่านั้น โดยมองว่า ประเภท (Type) มิใช่สิ่งของ หรือวัตถุ แต่เป็น การประกอบสร้างของมนุษย์ มันจึงเป็น “ความคิด” “อุดมการณ์” (Ideas) ที่เราใช้ในการกำหนดโลกให้ปรากฏลักษณะของการดำรงอยู่อย่างเป็นลำดับ

ชั้นและมีความเป็นปรนัยวิสัย ดังนั้น การจัดประเภท (Typing) จึงเป็นวิธีการที่เราใช้สร้างการรับรู้ เข้าใจถึงโครงสร้างทางสังคม มากกว่า สิ่งที่ปรากฏในโครงสร้างทางสังคมที่มีอยู่หรือเห็นอยู่

ในเจตคติแห่งธรรมชาติ หรือในมิติการมองอย่างคุ้นชิน “กฎเกณฑ์หรือการจัดแบ่งประเภท” นี้ จะถูกปกปิด ซ่อนเร้น ตัวเราจนยากจะรู้เท่าทันและรับรู้ได้ การก้าวให้พ้นจาก มิติการมองอย่างคุ้นชิน จะช่วยให้เราเห็นปริมาณของผลกระทบที่มีต่อการ จัดประเภท เราจะเห็น ประเภท กฎเกณฑ์นี้ทำให้ตัวละคร และ การกระทำของตัวละครดูสมเหตุสมผล ดูสมจริงมากขึ้น เพียงใด Sudnow (1965, quoted in Wilson, 1983, p.149) ได้แสดงให้เห็นว่า อัยการ ในระบบ ศาล ดัดสิน เน้นย้ำถึงจำเลยของเขาเป็นผู้กระทำผิด โดยอัยการจะเข้ามาสอ ดแทรกทุกครั้ง เมื่อ เขามีข้อมูลหลักฐานที่จะยืนยันความรู้สึกของเขาที่ว่า “จำเลยมีลักษณะเฉพาะของคนที่มีลักษณะ เป็นผู้กระทำผิด” และ สอดคล้องกับการจัดประเภทลักษณะของจำเลยหรือผู้กระทำผิดที่เคย ปฏิบัติมา ปรากฏการณ์นี้สะท้อนให้เห็นว่า ลักษณะ/ ประเภทของคนกลุ่มหนึ่งที่เรียกว่า “ผู้กระทำผิด” ได้ถูกจัดเตรียมหรือดำรงอยู่แล้ว ดังนั้นการกระทำ หรือการให้ประเภทของผู้คน เหล่านี้ จึงดูสอดคล้องสมจริง

3) การให้เหตุผลเชิงปฏิบัติ (Practical Reasoning)

วิธีนี้เป็นการถ่ายทอด ปรากฏการณ์ ซึ่งมีหลายวิธี ได้แก่

3.1) คำบรรยายรายละเอียด (Description) หมายถึง วิธีการรายงานเพื่อจะ ถ่ายทอด วัตถุของวัตถุ และปรากฏการณ์ให้สังเกตเห็นได้ มีความเป็นปรนัยวิสัย และมีเหตุผล ซึ่งต้องมีมากพอที่จะถ่ายทอด หรือแปลความได้

3.2) การให้ความเห็น หรืออธิบายเรื่องราว (Account) คือ สิ่งที่ตัวละครยอมให้ พฤติกรรม ของตนให้มาเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินหรือนำเรื่องราว หรือเป็นเสมือน พาหนะ เพื่อให้สมาชิก ตัวละคร สร้าง หรือกำหนดทั้ง ฉาก/บริบท (Setting) และความเข้าใจในบริบทนั้น ๆ เช่น หากเราแสดงการตกท่าย กับคนที่เรารู้จัก แต่การแสดง ความตกท่ายของเรามีได้รับการตอบรับ เราอาจจะให้ความเห็นหรืออธิบายเรื่องราวว่า “หล่อนอาจจะรู้สึกไม่ค่อยดี” ดังนั้น การอธิบาย ดังกล่าว จึงเป็นมากกว่าคำบรรยาย (Description) ที่อธิบายว่ามีอะไรเกิดขึ้นบ้าง แต่ช่วยนำเรา เข้าไปสู่สิ่งที่เกิดขึ้นอย่างที่มีนัยสำคัญ ซึ่งนักปรากฏการณ์วิทยาจะให้ความสำคัญกับ เนื้อหาของ การอธิบายน้อยกว่า แบบแผนของการอธิบายหรือให้ความเห็น หรือให้ความสนใจกับ การ ปฏิบัติการ/ การทำหน้าที่ของการให้ความเห็นเป็นสิ่งสำคัญกว่า การให้ความเห็น มักจะเกิดขึ้น เมื่อตัวละครมีความรู้สึก กำกวม ก้ำกึ่ง แต่ต้องการให้บรรลุถึง การรับรู้และเข้าใจโครงสร้างทาง สังคม และทำให้มีความสมเหตุสมผล

ทั้ง Description และ Account ทำหน้าที่เป็น “ข้อมูล/หลักฐาน” หรือ “ชี้ให้เห็นถึง” สิ่งที่อยู่ภายในหรือ ซ่อนอยู่ของโครงสร้าง /กฎเกณฑ์ทางสังคม (Social Order) ดังนั้น คำพูด ถ้อยคำ (Talk) จึงเป็น “หลักฐาน” ของการเชื่อมโยง ความเป็นปัจจุบันขณะของ ปฏิบัติการ กับโครงสร้างใหญ่ทางสังคม

กล่าวโดยสรุปจากหลักการ/วิธีการในทาง “ทฤษฎี” ทั้ง 3 ประการคือ การใช้กฎเกณฑ์ (Use of Rules) การใช้ประเภททางสังคม (Use of Social Types) การให้เหตุผลเชิงปฏิบัติ (Practical Reasoning) ของ “Ethnomethods” ที่ปรากฏการณ์วิทยาหยิบยืมมาใช้ เป็นวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล (Methods of Data Collection) ในการศึกษาจิตสำนึกและความหมาย โดยทั่วไป และส่วนใหญ่ คือ “การสังเกตและจดบันทึก” และ “การสัมภาษณ์” (Interview) ซึ่งอาจมีทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นรายบุคคล ที่เรียกว่า “In-depth Interview” หรือการสัมภาษณ์เป็นกลุ่มที่เรียกว่า “Focus Group Interview”

3.2 วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในระยะแรกและจุดเปลี่ยนแปลง พลิกผันในวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาวิจัยฉบับนี้

ในทาง “ปฏิบัติ” และการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เดิมทีเดียวนั้น ผู้วิจัยคาดว่า “วิธีการหลัก” ที่จะใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ “สัมภาษณ์เชิงลึก” เป็นรายบุคคล ของผู้ปฏิบัติงานในโครงการ CBR ตามประเด็นสำคัญที่พวกเขาได้ปฏิบัติงาน CBR มาแล้วกว่า 1 ปี 4 เดือน อาทิ เหตุจูงใจที่เข้าร่วมโครงการ ความเชื่อ ทักษะที่มีต่อคนพิการ งาน CBR ชุมชน และผู้ร่วมงานด้วยกันเอง เป็นต้น

แต่หลังจากผู้วิจัยได้ทดลองทำงานในพื้นที่ และสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ปฏิบัติงานในโครงการ CBR 2 ราย ทำให้ผู้วิจัยต้องปรับเปลี่ยน “วิธีการ” และการให้ “น้ำหนัก” การเก็บรวบรวมข้อมูลที่แตกต่างไปจากโครงร่างการวิจัยเดิม อยู่พอสมควร ด้วยเหตุผล 2 ประการใหญ่ ๆ คือ

1) การคำนึงถึงข้อเท็จจริงในสนาม

1.1) ภายหลังที่มีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ปฏิบัติงานในโครงการ CBR จำนวน 2 ราย คือ “เสวี” (นามสมมุติ) และ “พนา” (นามสมมุติ) ตามประเด็นที่กำหนดไว้ในโครงร่างการวิจัย พบว่าข้อมูลส่วนใหญ่ไม่ว่าจะเป็น เหตุจูงใจในการเข้าร่วมทำงาน CBR ทักษะที่มีต่อคนพิการ และงานด้านคนพิการในชุมชน ต่อสมาชิกและผู้นำชุมชน ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ของการทำงาน เป็นต้น ปรากฏอยู่ในบันทึกการถอดเทปการประชุมของทีมงาน ที่เกิดขึ้นในการวิจัยที่มีอยู่

เดิม (ทวี เชื้อสุวรรณทวี และคณะ, 2549) ในช่วงเวลา เดือนมิถุนายน 2547- กันยายน 2548 ที่ถูกมองข้ามและมิได้รับความสนใจและมิได้ใช้วิเคราะห์มาก่อน และที่สำคัญเป็นข้อมูลที่แสดงถึงปฏิกริยา การแสดงออกอย่างเป็น "ธรรมชาติ" "ความจริงแท้" (Authenticity/Sincerity of Expression) ของผู้ปฏิบัติงานฯ อันเป็นปิตุจฉาของวิธีการสัมภาษณ์ในประเด็นเกี่ยวกับ "ความคาดหวังที่ควบคุมไม่ได้" (Uncontrollable Expectation) ของผู้ให้ข้อมูล ที่มีจะคิดว่าผู้สัมภาษณ์รู้อย่างแล้ว ดังนั้นผู้ให้ข้อมูลจึงเลือกที่จะพูดหรือไม่พูดอะไรบางอย่าง การทำตัว "ไม่รู้" ไม่เข้าไปแทรกแซงในกระบวนการสัมภาษณ์จึงเป็นเพียงการ "กดทับไว้ชั่วคราว" เท่านั้น รวมทั้งประเด็นเกี่ยวกับ "กฎที่ไม่เป็นจริง" (Unrealistic Rule) ที่คาดหวังว่าผู้ให้ข้อมูลจะให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี และผู้สัมภาษณ์มักจัดแบ่งขั้นตอนการสัมภาษณ์เป็นขั้น ๆ ซึ่งกฎเกณฑ์เหล่านี้อาจมิได้เป็นจริงในทางปฏิบัติ (Jovchelovitch and Bauer, 2000, pp. 65-67)

1.2) ในวันหนึ่ง ของการนั่งรถไปปฏิบัติงานในพื้นที่ร่วมกันของผู้ปฏิบัติงานฯ "ผู้วิจัย" "สมศักดิ์" และ "โสภิตา" ได้พูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน พวกเราได้วิเคราะห์และกล่าวถึงลักษณะบางประการ ที่พวกเรามีความ "เหมือนกันในวิถีชีวิต" คือ "การเป็นเด็กบ้านนอก" "การผ่านชีวิตที่มีความยากลำบาก" เหตุผลนี้ทำให้ผู้วิจัยจึงคิดว่า สิ่งที่ซ่อนอยู่ใน "ประสบการณ์ชีวิต" อาจเป็นส่วนหนึ่งที่หล่อหลอม ชัดเจนให้พวกเราทำงาน CBR นี้ และวิถีวิทยาหรือวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้ "เรื่องเล่าอัตชีวประวัติ" (Autobiographical Narrative) น่าจะเป็นวิธีหนึ่งที่จะเข้าถึงความหมายหรือสิ่งที่ซ่อนอยู่ในประสบการณ์ชีวิตเหล่านั้น

2) การคำนึงถึงกรอบทฤษฎีและวิถีวิทยา

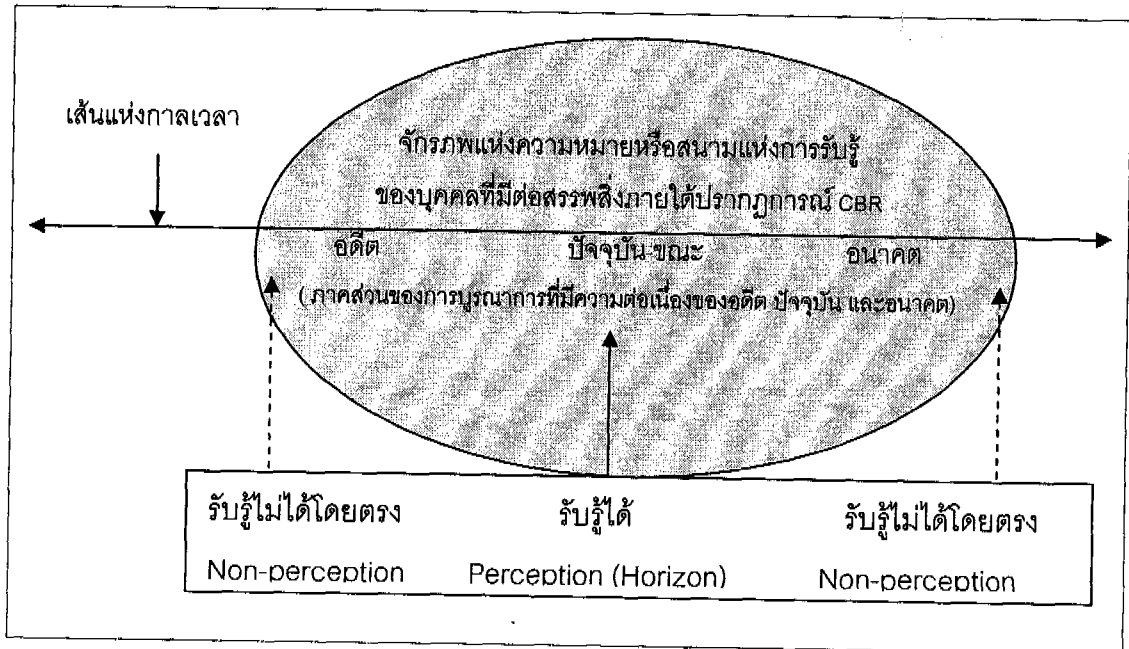
2.1) เนื่องจากการวิจัยนี้ใช้วิถีวิทยาแบบปรากฏการณ์วิทยา และตามจุดประสงค์ข้อที่ 1 เน้น "ความเข้าใจ" ต่อปรากฏการณ์ CBR ไม่เฉพาะแต่ของผู้วิจัยเท่านั้น แต่ยังหมายถึงของผู้ปฏิบัติงาน CBR ทั้งหมดด้วย ซึ่งแตกต่างจากการศึกษาวิจัยแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติงานแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research :PAR) ที่ผู้วิจัยทำมาก่อน (ทวี เชื้อสุวรรณทวี และคณะ, 2549) หากวิเคราะห์แล้ว "ผู้วิจัย" มีความเห็นว่าในกรณีของ PAR นักวิจัยจะทำหน้าที่เป็นตัวกลาง (Mediator or Disposal) ของการเปลี่ยนผ่านในฐานะ "ผู้ร่วมปฏิบัติงาน" (Actor) ในขณะที่ Phenomenology นักวิจัยจะเป็นตัวกลางในการเปลี่ยนผ่านในฐานะ "ผู้เล่า" หรือ "ผู้ชำแหละ" (Narrator or Explorer) แต่วิถีวิทยาทั้ง 2 ชุด น่าจะมีเป้าหมายไปที่เดียวกัน คือ นำไปสู่ "การสะท้อนขบคิดและการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนผ่าน" (Reflection and Transformative Learning) หรือ การปลดปล่อยและความเป็นอิสระในตนเอง (Emancipatory) ทั้งผู้ร่วมวิจัย (Participants) และผู้บริโภค (Consumers) หรือผู้อ่าน/รับรู้งานวิจัย แต่อย่างไรก็ตามการ

ดำเนินการวิจัยแบบ PAR ดังกล่าวข้างต้น ใช้แนวคิดของ Aimers (2001) ที่ป็นนักคิด นักเขียนร่วมสมัย ที่เน้นการมีส่วนร่วมในช่วยคิด ช่วยทำระหว่างนักวิจัยกับ ชาวบ้าน ชุมชนในแบบแผนของ “การจัดกิจกรรม” (Activities) “ปฏิบัติทางสังคมที่ชัดแจ้ง” (Explicit Action) จึงทำให้ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ วิพากษ์ปรากฏการณ์ดังกล่าวให้เห็นนัยยะของ การสะท้อนขบคิดและการเปลี่ยนผ่านภายใน (Implicit Action) ของผู้ร่วมวิจัย อย่างแนวคิด ทฤษฎีเพื่อการปลดปล่อย (Emancipatory) อาทิ ของ Freire (1970) Merzirow et al (1990) เป็นต้น

2.2) การศึกษาจิตสำนึก ต้องคำนึงถึงจักรภพของความหมาย (Temporality) ที่เกิดขึ้นในการตระหนักรู้ในปัจจุบัน (Now/Present) แต่ผูกโยงกับชุดของประสบการณ์ในอดีตที่หลากหลาย (Past Experiences) รวมทั้งจินตนาการในอนาคต(Future)ของบุคคลที่มีความหมายและเป้าหมายแห่งเจตนารมณ์ (Intended Object) และมีความเป็นองค์รวม หรือที่เรียกว่า “Single Stream of Experiences” ซึ่งในที่นี้หมายถึง “The CBR Phenomena” ดังนั้นจักรภพแห่งความหมาย และจิตสำนึก จึงมิใช่สิ่งที่เกิดขึ้นเฉพาะในช่วงเดือน ตุลาคม 2548- พฤษภาคม 2549 ที่ผู้วิจัยเริ่มทำงานวิจัยนี้อย่างเป็นทางการ และก็มีใช่เฉพาะในช่วงเวลา 2 ปีที่ผ่านมา ที่โครงการ CBR นี้อุบัติขึ้นเท่านั้น แต่เป็นสิ่งที่มียู่แล้วในตัวตนของผู้ปฏิบัติงานฯ เพียงแต่ใช้ปรากฏการณ์ CBR เป็น “แว่น” หรือ “กรอบ” ในการมองหา หรือเป็น “ตัวกระตุ้นการรับรู้เพื่อทำให้ตกตะกอน” (Precipitator-ผู้วิจัย) แห่งจิตสำนึกและความหมายเหล่านั้นเท่านั้น ดังภาพที่ 5

ภาพที่ 5

จักรภพแห่งความหมายและโครงสร้างแห่งมิติมุมมองของ CBR
(Temporality and Horizontal Structure of Consciousness of CBR)

ที่มา: การสังเคราะห์ของผู้วิจัย (ทวิ เชื้อสุวรรณทวิ)

จากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงปรับเปลี่ยนวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่สำคัญ ดังนี้

1) ให้นำหนักกับการย้อนกลับไปเก็บรวบรวมข้อมูลย้อนหลังนับจากที่ โครงการ CBR นี้เกิดขึ้นโดยเฉพาะเทปบันทึกเสียงการประชุม การปฏิบัติงานในพื้นที่ของผู้ปฏิบัติงาน และ กิจกรรมต่าง ๆ ในโครงการ CBR ตั้งแต่เดือน มิถุนายน 2547- พฤษภาคม 2549

2) เพิ่มการเก็บข้อมูลด้านประสบการณ์ชีวิต ประวัติชีวิต ด้วยวิธี/วิธีวิทยาแบบ "เรื่องเล่าอัตชีวประวัติ" (Autobiographical Narrative) ของผู้ปฏิบัติงานในโครงการ CBR

3.3 การเก็บรวบรวมข้อมูลของการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

โดยสรุป วิธีการเก็บข้อมูลและแหล่งข้อมูลในการวิจัยนี้ โดยส่วนใหญ่ยังคงเหมือนดังที่ กำหนดไว้ในโครงร่างการวิจัยเดิม มี 6 วิธี/ แหล่ง (ดูรายละเอียดในผนวก ง) ดังต่อไปนี้

1) ข้อมูลที่ได้จากงานวิจัยที่มีอยู่เดิม (ทวิ เชื้อสุวรรณทวิ และคณะ, 2549) ก่อนการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ (Secondary Data) (มิถุนายน 2547- กันยายน 2548) และยังมีได้รับการวิเคราะห์และตีความ ได้แก่ เทปบันทึก การประชุม การลงพื้นที่เยี่ยมคนพิการและครอบครัว การประชุมพบปะผู้นำชุมชน และการจัดทำประชาวิจาร์ร่วมกับคนพิการ ครอบครัวคนพิการ ผู้นำชุมชน ของผู้ปฏิบัติงานในโครงการ CBR รวมจำนวน 22 ครั้ง

2) ข้อมูลที่เก็บรวบรวมใหม่/เพิ่มเติมขณะการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ (ตุลาคม 2548- พฤษภาคม 2549) ได้แก่

2.1) เทปบันทึกการประชุม การลงพื้นที่เยี่ยมคนพิการและครอบครัว จำนวน 6 ครั้ง

2.2) การสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นรายบุคคล เช่น เกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคล ทักษะต่อโลกและชีวิต แรงจูงใจการเข้าร่วมโครงการ เป็นต้น ของผู้ปฏิบัติงานในโครงการ CBR จำนวน 10 คน (ไม่นับผู้วิจัย 1 คน)

2.3) การสัมภาษณ์ เรื่องเล่าอัตชีวประวัติ ของผู้ปฏิบัติงานในโครงการ CBR จำนวน 11 คน (รวมผู้วิจัยที่เขียนเล่าประวัติของตัวเองด้วย)

2.4) การสังเกตและจดบันทึกแบบมีส่วนร่วม การทบทวน ความรู้สึก นึกคิด ของ ผู้วิจัยและข้อมูลที่ได้ โดยสมุดโน้ตส่วนตัว อันเกี่ยวข้อง เชื่อมโยงกับการวิจัยครั้งนี้

2.5) การศึกษาจากข้อมูลทุติยภูมิ และร่องรอยข้อมูล หลักฐาน เอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น รายงานประจำปีการดำเนินงานของ อบต. และงานวิจัย/งานเขียนของผู้วิจัยเอง

4. สนาม ผู้ให้ข้อมูล เครื่องมือ และการวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 สนาม

ผู้วิจัยเลือก โครงการ CBR ที่อยู่ ณ “อำเภอฟุทธมณฑล” เป็นพื้นที่ สนามในการวิจัย ครั้งนี้การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ด้วยเหตุผล 2 ประการใหญ่ ๆ .

1) ความสนใจส่วนตัวเพื่อการต่อยอดในองค์ความรู้: การศึกษาวิจัยครั้งนี้ถือเป็นการ “การต่อยอด” การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการที่เหมาะสมกับชุมชนพุทธมณฑล อำเภอฟุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม” หรือผู้วิจัยเรียกย่อ ๆ ว่า “โครงการ CBR ของ

อำเภอพุทธมณฑล" ที่ผู้วิจัยและคณะได้การศึกษาไว้ก่อนหน้านี้¹ แต่ใช้ญาณวิทยา (Epistemology) และวิธีวิทยา (Methodology) ที่แตกต่างไปจากการวิจัยที่มีอยู่เดิม (ทวิ เชื้อสุวรรณทวิ และคณะ, 2549) ในการใช้เป็น "แนวโน้ม" เพื่อมอง "ปรากฏการณ์เดิม" เป็นสำคัญ² ทั้งนี้เพื่อแสวงหาชุดความรู้ ความจริงแบบใหม่ หรือเพิ่มเติม จากชุดความรู้ความจริงที่เคยศึกษาและมีอยู่แล้ว ซึ่งจะช่วยให้เข้าใจงาน CBR ที่หลากหลาย กล่าวโดยสรุป "การต่อยอด" ในที่นี้จึงมีที่มาจาก ความสนใจ ความมุ่งมั่นของผู้วิจัยเองที่ต้องการจะศึกษาในประเด็นเกี่ยวกับ CBR การตระหนักถึงสถานะแห่งความรู้ ความจริงเกี่ยวกับ CBR ที่มีอยู่ มีความคับแคบ และเน้นหนักในญาณวิทยา บางมิติ และการใช้ข้อมูลทุติยภูมิที่มีอยู่เดิม (Secondary Data)

2) เหตุผลตามกรอบทฤษฎี (Theoretical Framework) : การเลือกสนาม และผู้เข้าร่วมการวิจัยหรือผู้ให้ข้อมูลหลัก (Participants or Key Informants) นั้น ผู้วิจัยมีการเลือกแบบ มีเกณฑ์ หรือ มีจุดประสงค์ (Criterion or Purposive Sampling) ตามเงื่อนไขเชิงทฤษฎี และสิ่งที่ต้องการศึกษา กล่าวคือ พื้นที่หรือสนามการวิจัย ต้องเป็นชุมชนที่กำลังมีการดำเนินการโครงการ CBR ตามหลักเกณฑ์ขององค์การอนามัยโลก (WHO) (ESCAP, 1997; ILO, UNESCO, UNICEF, WHO, 2002) กำหนดไว้ โดยต้องมี ผู้เข้าร่วมโครงการ CBR 7 กลุ่ม ได้แก่

- 1) คนพิการ
- 2) ครอบครัวของคนพิการ
- 3) ชุมชน หรือชาวบ้านทั่วไป
- 4) รัฐบาล (ท้องถิ่น/ภูมิภาค ระดับชาติ)
- 5) เอกชน (NGO) (ท้องถิ่น/ภูมิภาค ระดับชาติ)
- 6) นักวิชาชีพ (เช่น แพทย์ พยาบาล ครู นักสังคมสงเคราะห์)
- 7) ภาคธุรกิจเอกชน/อุตสาหกรรม (เช่น เจ้าของโรงงาน นายจ้าง)

อย่างไรก็ตามสัดส่วน ขององค์ประกอบเหล่านี้ ยังไม่พบว่ามีโครงการ CBR ใดที่มีองค์ประกอบครบ และโครงการส่วนใหญ่ เป็นการให้บริการจากสถาบัน (Institution Based Rehabilitation : IBR) และการให้นักวิชาชีพออกไปให้บริการคนพิการในชุมชน (Outreach

¹ดูรายละเอียดความเป็นมาและผลการศึกษาวิจัยเรื่อง "รูปแบบการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการที่เหมาะสมกับชุมชนพุทธมณฑล อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม" ในบทที่ 4 น. 145-151.

²ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในหัวข้อ การเลือกพื้นที่ และการชี้แจงต่อผู้ให้ข้อมูลเพื่อศึกษาการศึกษา "ต่อยอด" ในบทนี้ น. 131-135.

Services) มากกว่า เป็น CBR อย่างแท้จริง (Cheausuwantavee, 2005) ดังนั้นผู้วิจัยจึงเลือกโครงการ CBR ที่มีองค์ประกอบใกล้เคียงกับหลักเกณฑ์ตามทฤษฎีให้มากที่สุด ซึ่งได้แก่โครงการ CBR ที่ดำเนินการอยู่ ณ อำเภอพุทธมณฑล โดยมีองค์ประกอบในข้อ 1, 3, 4 และ 6

4.2 ผู้ให้ข้อมูล (Key Informants) และเงื่อนไขการเลือกผู้ให้ข้อมูล

ผู้ให้ข้อมูล หมายถึง ผู้ปฏิบัติงานในโครงการ CBR หรือ บุคคลที่ทำงาน หรือเข้าร่วมโครงการ การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการที่เหมาะสมกับชุมชนพุทธมณฑล อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม” และภายหลังสิ้นสุดโครงการวิจัย (กันยายน 2548) มีฐานะเป็น คณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการอำเภอพุทธมณฑล ซึ่งมีจำนวน 15 คน แต่ด้วยเงื่อนไขและเหตุผลเชิงทฤษฎี ผู้วิจัย เลือกมาเพียง “จำนวน 11 คน”

ในเบื้องต้นนั้น ผู้ปฏิบัติงานในโครงการ CBR หรือเรียกสั้น ๆ ว่า “ทีมงาน” “พวกเรา” มีอยู่จำนวน 15 คน ประกอบด้วยกลุ่มชาวบ้านในฐานะสมาชิกในชุมชน จำนวน 4 คน ซึ่งได้แก่ (นามสมมติ) นายสมศักดิ์ นายอนันต์ นายฉลอง นายปรัชญา นางหอม กลุ่มผู้นำชุมชน ซึ่งเป็น ผู้ใหญ่บ้าน และสมาชิก อบต. 2 คน ได้แก่ นายเสรี และนางสาวสุปราณี ตามลำดับ กลุ่มคนพิการ จำนวน 4 คนได้แก่ นางสาววิภา นางปลื้มจิต นายเสกสรร นายพนา และกลุ่มนักวิชาชีพ /นักวิชาการ ซึ่งเป็น พยาบาล ครู กศน. อาจารย์มหาวิทยาลัย และผู้ช่วยวิจัย ได้แก่ นางโสภิตา นายสัญญา นายทวี (ผู้วิจัย) และนางสาวเน่งนิต ตามลำดับ

แต่เนื่องจากการวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ผู้วิจัยให้น้ำหนักกับการเก็บข้อมูลจาก การถอดเทป การประชุมระหว่างทีมงาน เทปบันทึกเสียงการลงพื้นที่เยี่ยมคนพิการของทีมงาน เทปบันทึกเสียงการทำประชุมพบปะระหว่างทีมงานกับนายก อบต. และผู้นำชุมชน เทปบันทึกการทำประชาวิจารณ์แบบคำต่อคำ (Verbatim) เป็นหลัก ซึ่งมีทั้งหมด 32 ครั้ง ๆ ละ 2-3 ชั่วโมง ตั้งแต่เริ่มโครงการวิจัยที่มีอยู่เดิม (ทวี เชื้อสุวรรณทวี และคณะ, 2549) คือ ตั้งแต่เดือน มิถุนายน พ.ศ. 2547-กันยายน 2548 แล้วต่อเนื่องจนถึง เดือนพฤษภาคม 2549 อีก 6 ครั้ง แต่เนื่องจากเทปบันทึกดังกล่าวบางชุดมีเนื้อหาที่ใกล้เคียงกัน และบางครั้งเสียงไม่ชัดเจนโดยเฉพาะเทปเสียงจากการวิจัยในระยะแรก ผู้วิจัยจึงเลือกนำมาถอดเป็นเนื้อหาในการวิเคราะห์เพียง 28 ครั้ง (ของช่วงเดือน มิถุนายน 2547- กันยายน 2548) นอกจากนี้ผู้วิจัยยังมีวิธีการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์แต่ละคน การเล่าอัตชีวประวัติ และวิธีอื่น ๆ ตามที่กล่าวมาข้างต้น เพื่อนำมาเสริมข้อมูลที่ขาด

หายให้สมบูรณ์ และเป็นการตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งที่ต่างกัน (Triangulation) เพื่อความแม่นยำ (Validity) ของข้อมูลด้วย

อีกประการหนึ่ง เนื่องจากงานวิจัยฉบับนี้ เป็นการชำแหละ ขุดค้นหา จิตสำนึกและความหมาย (Consciousness and Meaning) ที่ต้องอาศัยการวิเคราะห์เชิงภาษาศาสตร์ (Linguistic Analysis) แต่จากการตรวจสอบเบื้องต้น พบว่ามีทีมงานบางคนมีบทบาทในการถอดเทปน้อยมาก มีอยู่ประมาณ 4-5 ประโยคในการถอดเทป 28 ครั้ง คือ นายสัญญา นางหอม และบางคนเข้ามาร่วมทำงานภายหลังก่อนจะสิ้นสุดโครงการวิจัยแรก เพียง 1-2 เดือน คือ นายปรัชญา และบางคนเป็นผู้ช่วยวิจัย คือ นางสาวเน่งนิต ทำให้จัดวางตนเองแบบผู้สังเกตการณ์คอยจดบันทึกการประชุมและอำนวยความสะดวกในการวิจัย ทำให้บทบาท การแสดงออกด้านความรู้สึก นึกคิดมีน้อย ดังนั้นเพื่อความเป็นธรรมสำหรับทีมงานที่จะถูกวิเคราะห์ ทัศนคติ จิตสำนึก จำต้องมีข้อมูลที่รุ่มรวย หรือ ช้นเพียงพอ (Richness or Thickness of Description) ผู้วิจัยจึงตัด ทีมงานเหล่านี้ออกจากการเป็นผู้ให้ข้อมูล (Key Informants) และได้วิเคราะห์ จิตสำนึกของบุคคลเหล่านี้

ดังนั้นโดยสรุปแล้วจึงมี ผู้ให้ข้อมูลเพียง 11 คน ดังรายชื่อ (นามสมมุติ) ต่อไปนี้

- 1) กลุ่มชาวบ้าน 3 คน ได้แก่ นายสมศักดิ์ นายอนันต์ นายฉลอง
- 2) กลุ่มผู้นำชุมชน 2 คน ได้แก่ นายเสรี และนางสาวสุปราณี
- 3) กลุ่มคนพิการ 4 คน ได้แก่ นางสาววิภา นางปลื้มจิต นายเสกสรร นายพนา
- 4) กลุ่มนักวิชาชีพ/นักวิชาการ 2 คน ได้แก่ นางโสภิตา นายทวี (ผู้วิจัย)

4.3 เครื่องมือ

การวิจัยนี้ถือเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ดังนั้นเครื่องมือที่สำคัญของการวิจัยคือ “ผู้วิจัย” เอง ที่ต้องจัดวางตัวเองให้เข้าถึงข้อมูลให้มากที่สุด แต่อย่างไรก็ตามผู้วิจัย ก็พยายามจะหา “ช่องทาง” ให้กับตัวเองที่เป็นรูปธรรม อยู่บ้าง ประกอบด้วย 3 ประการต่อไปนี้

1. เทปบันทึกเสียง
2. สมุดโน้ตบันทึกประจำวันของผู้วิจัย
3. แบบสัมภาษณ์และการเล่าประวัติชีวิตของผู้ปฏิบัติงานในโครงการ CBR เป็นรายบุคคล ใน 10 ประเด็นต่อไปนี้

- 1) ข้อมูลทั่วไป ชื่อ อายุ การศึกษา อาชีพ รายได้ ภูมิลำเนา ตำแหน่ง
ในชุมชน
- 2) สิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตที่ต่ำสุด สูงสุดสมหวังในชีวิต
- 3) วิธีชีวิตในครอบครัว ความผูกโยงกัน วิธีชีวิตประจำวัน
- 4) คติพจน์ในการดำเนินชีวิต
- 5) มองชีวิตที่ผ่านมา ปัจจุบัน อนาคตอย่างไร?
- 6) เหตุจูงใจที่เข้ามาทำงาน
- 7) มองอย่างไรกับตัวเอง เพื่อน นักวิชาชีพ คนพิกการ ในทีมงาน ความ
ขัดแย้งในทีม บรรยากาศในกลุ่ม และงาน CBR และการเรียนรู้อื่น ๆ
- 8) ความเชื่อ ทศนะที่มีต่อคนพิกการในชุมชน ครอบครัว ชวบ้านหรือ สมาชิก
ผู้นำในชุมชน
- 9) มุมมองต่อโลก ชีวิต การเปลี่ยนแปลง พลวัตของเงื่อนไขทางสังคม
เศรษฐกิจ การเมือง
- 10) "ประวัติชีวิตของฉันที่อยากจะเล่าให้ฟัง"

4.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

หลังจากที่ผู้วิจัย ได้ข้อมูล ตามวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจาก 6 แหล่ง/วิธี ที่ระบุในข้อ 3.3 แล้ว ผู้วิจัยให้การวิเคราะห์ที่เรียกว่าการจำแนกแยกแยะ (Typology Analysis) หรือ Thematic Analysis (Constructing a Coding Frame) กล่าวคือ การอ่านตัวบท (Text) หรือข้อมูล ที่ได้ แล้วถูกลดรูป (Reduction) จัดกลุ่ม/ชุด (Typing/ Categorizing) (Polkinghome, 1988; Jovchelovitch and Bauer, 2000) โดยมีขั้นตอนที่สำคัญดังนี้

- 1) ข้อความ/ข้อมูลทั้งหมด โดยเฉพาะ ข้อมูลจากการถอดเทปจากงานวิจัยเดิม (ทวี
เชื้อสุวรรณทวี และคณะ, 2549) จำนวน 22 ครั้ง การถอดเทปการประชุมและการลงพื้นที่ในช่วง
เดือนธันวาคม 2548 - มีนาคม 2549 จำนวน 6 ครั้ง การสัมภาษณ์เรื่องเล่าอดีตชีวิตประวัติ และการ
สัมภาษณ์เชิงลึกเป็นรายบุคคล จำนวน 10 ครั้ง/คน (แม้วิธีการดำเนินการ เป้าหมายของทั้ง 2 วิธี
จะแตกต่างกันอยู่บ้าง แต่ในทางปฏิบัติผู้วิจัยใช้เวลาในเก็บรวบรวมข้อมูลในวันเดียวกัน โปรดดู
รายละเอียดในท้ายแบบสัมภาษณ์ฯ ในภาคผนวก ค) ส่วนข้อมูลจากการสังเกตและจดบันทึกแบบ
มีส่วนร่วมและการศึกษาจากข้อมูลทุติยภูมิอื่น ๆ ถูกทวนความ (Paraphrasing) ในรูปของ

ประโยคสรุปความ ส่วนข้อมูลจากการสังเกตและจดบันทึกแบบมีส่วนร่วม และการศึกษาจากข้อมูลทุติยภูมิอื่น ๆ เช่น รายงานประจำปีของ อบท. งานเขียนและโครงการบริการวิชาการของผู้วิจัยระหว่าง ปี พ.ศ. 2540-2545 เป็นต้น จะนำมาเพิ่มเติมข้อมูล แง่มุมที่ขาดหายไป และเป็น การตรวจสอบข้อมูลจากหลายแหล่ง หรือ การตรวจสอบแบบ “สามเส้า” ด้วย (Verification by Sources or Triangular Verification)

2) จากนั้นก็ถูกลดรูป (Reduction) ไปเป็นคำหรือแนวคิดสำคัญ (Key Words/Concepts) โดยเชื่อมโยงกับแนวคิดทฤษฎีที่ได้ระบุไว้ในบทที่ 2 เช่น การตราบาป จิตสาธารณะ ยุติธรรมทางสังคม การสงเคราะห์ การเสริมพลังอำนาจ โครงสร้าง/ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เป็นต้น

3) หลังจากนั้นการลดรูปกระทำซ้ำต่อด้วย Generalization และ Condensation ของความหมาย ในทางทฤษฎี ตัวบท ข้อมูล จะถูกจัดเรียงเป็น 3 คอลัมน์ โดยคอลัมน์ที่ 1 เป็น บทสนทนา ที่ 2 เป็นการลดรูป เป็นประโยคสรุปความ ที่ 3 เป็น คำสำคัญ แต่สำหรับผู้วิจัยใช้ การอ่าน 3-4 รอบของบทถอดเทปทั้งหมด 28 ฉบับ เฉลี่ย ๆ ละประมาณ 20 หน้า โดยรอบแรก อ่านเพื่อจับใจความตาม คำสำคัญที่กำหนดไว้ รอบที่สองจัดแยกบทพูดของแต่ละคนตามประเด็น หรือคำสำคัญในโปรแกรมคอมพิวเตอร์ รอบที่สาม-สี่ ทบทวนตัดบทพูดที่ซ้ำซ้อน และนำบทพูดที่ สำคัญมาจัดเรียงตามประเด็นหรือคำสำคัญในโปรแกรมคอมพิวเตอร์อีกครั้ง

4) การตีความ (Interpretation) การถอดรหัส การสร้างข้อสรุปเชิงอุปนัย (Analytic Induction) กล่าวคือ ข้อมูลที่เป็นเสี้ยวส่วน หรือ Plot เหล่านี้ จะถูกเชื่อมโยง สัมพันธ์ (Relation/ Coherence) จากความเหมือน และความแตกต่าง (Similarity-Dissimilarity) ให้เป็นเรื่องราว (Story) หรือเป็นการสร้างความหมาย (Meaning) และจิตสำนึก (Consciousness)

5. ประเด็นและข้อตระหนักเชิงจริยธรรม

5.1 การเลือกพื้นที่ และการชี้แจงต่อผู้ให้ข้อมูลเพื่อศึกษาการศึกษา “ต้อยอด”

ประเด็นที่ผู้วิจัย ดำเนินงานวิจัยนี้ ที่อาจทับซ้อน คาบเกี่ยวกับงานวิจัยเดิม (ทวี เชื้อสุวรรณทวิ และคณะ, 2549) อาจนำไปสู่ข้อสงสัยคำถามที่ว่า ทำไมผู้วิจัยจึงใช้และให้ ความสำคัญกับข้อมูลจากการวิจัยเดิม งานวิจัยดังกล่าวมีความเหมือนหรือแตกต่างกับงานวิจัย ฉบับนี้อย่างไร ผู้วิจัยหยิบฉวยโอกาส จังหวะ ปิดบังซ่อนเร้นเพื่อความสะดวกสบายของตน

หรือไม่? คำถามเหล่านี้ย่อมกระทบกระเทือนต่อจริยธรรมหรือจรรยาบรรณนักวิจัยที่ว่า “นักวิจัยต้องซื่อสัตย์และมีคุณธรรมในทางวิชาการและการจัดการ รวมทั้งความเคารพศักดิ์ศรีและสิทธิของมนุษย์ที่ให้เป็นตัวอย่างการวิจัย” ซึ่งนักวิจัยสมควรให้ความกระจ่างในเรื่องนี้ (คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ, 2541, น. 3, 9)

ผู้วิจัยเลือก “อำเภอพุทธมณฑล” เป็นพื้นที่/สนามในการวิจัยครั้งนี้ มีเหตุผลใหญ่ ๆ 2 ประการดังที่ได้นำเสนอข้างต้นแล้วนั้น ในรายละเอียดนั้น ถือเป็นการ “ต่อยอด” การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการที่เหมาะสมกับชุมชนพุทธมณฑล อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม” หรือผู้วิจัยเรียกย่อ ๆ ว่า “โครงการ CBR ของอำเภอพุทธมณฑล” ที่ผู้วิจัยและคณะ ได้การศึกษาไว้ก่อนหน้านี้ กล่าวคือ แม้ว่าจะเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) เพื่อให้คนในชุมชน โดยเฉพาะผู้ที่เข้าร่วมโครงการจำนวน 15 คน รวมทั้งผู้นำชุมชน ได้มองเห็นและเข้าใจปรากฏการณ์การช่วยเหลือ การฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการในอดีต การทำความเข้าใจกับปัจจัยเงื่อนไขที่ช่วยสนับสนุน และบั่นทอนความสำเร็จและยั่งยืนของการบริการ ช่วยเหลือคนพิการ เพื่อช่วยหาทางออก แสวงหารูปแบบการบริการ ช่วยเหลือที่เหมาะสมแก่คนพิการในชุมชนเหล่านั้น จนนำไปสู่การสร้างแผนการช่วยเหลือหรือ “แผนแม่บทการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการของอำเภอพุทธมณฑล” ร่วมกัน จากการวิจัยดังกล่าว จึงเสมือนเป็นการศึกษาที่ “ตัวปัญหาและวิธีจัดการ” หรือ “วัตถุ” (Objects) ที่มีอยู่ภายนอก มากกว่าทำความเข้าใจเกี่ยวกับ “ความรู้สึกนึกคิด” สิ่งที่อยู่ภายในของ “ผู้ทำงาน” ในโครงการวิจัยในฐานะประธาน (Subjects) ผู้ขับเคลื่อน (Agents) และแม้ว่างานวิจัยดังกล่าวจะมีคุณูปการต่อการสร้าง “สูตรสำเร็จ” หรือ “ผลผลิต” ขึ้นสุดท้ายที่เรียกว่า “แผนแม่บทฯ” ให้กับคนในชุมชน ผู้นำชุมชนเพื่อให้ง่ายในการจะหยิบไปใช้ในการจัดการกับปัญหา แต่การศึกษาดังกล่าว มิได้เผยให้เห็นถึงรากเหง้าที่อยู่ใต้ผลผลิตที่ได้ ความรู้สึกนึกคิด เจตนารมณ์ ของผู้ทำงานอย่างลึกซึ้งชัดเจน โดยเฉพาะการแสดงถึงปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งเสริม ค้ำยัน และปัจจัย เงื่อนไขที่ทำลายเป็นปัญหา อุปสรรค ต่องาน CBR อย่างฉิวเฉียดนั้น ซึ่งเท่ากับเป็นการ “ผลิตซ้ำ” ความรู้ ความจริงชุดเดิม ๆ ที่เกิดขึ้นซ้ำซากและมีผู้ศึกษามาก จำนวนมาก แต่ยังปกปิดเงื่อนไขบางประการที่ดูจะถกแย้งกันระหว่าง แนวคิด ปรัชญาของ CBR ในอุดมคติ กับ ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงนั้นมีความขัดแย้งกันหรือไม่สอดคล้องกันอยู่ อย่างน้อย 3 ประการ ดังที่ได้กล่าวไว้ในเบื้องต้นแล้วนั้น

ดังนั้น งานวิจัยฉบับนี้ มีจุดประสงค์เพื่อเปิดช่องว่าง ความไม่พึงพอใจต่อการวิจัยข้างต้น จึงผลักดันให้ผู้วิจัยต้องการ ขำแหละ สืบรวจ (Exploration) ค้นหา และทำความเข้าใจจิตสำนึก (Consciousness) หรือ วิธีการหรือแนวทางของผู้ทำงาน CBR ในการให้ความหมาย

กับโลก ชีวิตและสรรพสิ่ง ผลผลิตที่พวกเขาสร้างขึ้น อันจะสะท้อนการเกิดขึ้น การดำรงอยู่ การเปลี่ยนแปลงและพลวัตของ “ปรากฏการณ์” ที่เรียกว่า “โครงการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการโดยชุมชน(CBR)” ที่กำลังดำเนินอยู่โดยคณะกรรมการฟื้นฟูสมรรถภาพอำเภอพุทธมณฑลโดยผู้วิจัยเปลี่ยนแปลงบทบาทจากหัวหน้าโครงการ (Leadership) หรือผู้ร่วมปฏิบัติงาน (Actor) ที่มุ่งมองไปยังการจัดการกับปัญหาที่อยู่ภายนอกตนเอง (Projection) แต่ถอยตนเองออกมาเป็นผู้ร่วมโครงการคนหนึ่ง (Partnership) แล้วมาทบทวน ขบคิด ทำความเข้าใจกับความรู้สึกนึกคิด จิตสำนึก (Introjection) ของตนเองและผู้ร่วมงาน เพื่อค้นหา จิตสำนึก ความหมายและตัวตนของตนเองและเพื่อนร่วมงาน ในขณะที่ร่วมอยู่ในปรากฏการณ์ CBR ที่ผ่านมาและกำลังดำเนินอยู่ในขณะนี้ จึงเสมือนเป็นการเปลี่ยนบทบาทของตนเองในฐานะ ผู้ขับเคลื่อน/ผู้กระทำ (Actor) ไปเป็นผู้เล่าและชำแหละปรากฏการณ์ (Narrator/Explorer) แต่ก็เป็นไปเพื่อ การเปลี่ยนแปลง เปลี่ยนผ่าน ปลดปล่อย (Transformation and Emancipatory) ของผู้วิจัยเอง ผู้ร่วมโครงการ รวมทั้งผู้อ่าน/บริโศงานวิจัย (ที่เชื่อ) จากชุดความรู้ที่ซ้ำซากและครอบงำ เพราะเมื่อเห็นโครงสร้าง ความหมาย รากเหง้าที่แท้จริง ก็จะมีการสั่นคลอนชุดความรู้ที่มีอยู่ เกิดความเข้าใจมั่นทั้งหมดยุทธศาสตร์แบบองค์รวม บูรณาการ เห็นจุดเด่น จุดด้อย ไปพร้อมกัน ๆ อย่างที่มัน “เป็นอยู่” เราก็จะอยู่กับมัน จัดการกับมันอย่างที่เป็น อย่างสอดคล้องลงตัว และพร้อมที่จะปรับเปลี่ยนตลอดเวลาและใช้ CBR เป็นเครื่องมือในการช่วยเหลือคนพิการอย่างรู้เท่าทัน และนำไปสู่การพัฒนางาน CBR อันเป็นงานสวัสดิการสังคมหนึ่ง ที่นักบริหารสังคม และสังคมสงเคราะห์ และผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการ และเสนอองค์ความรู้ใหม่ ๆ เกี่ยวกับ CBR ต่อไป

ดังนั้นคำว่า “ต่อยอด” ของผู้วิจัยมิได้หมายถึง การเชื่อมต่อในด้านเงื่อนไขเวลา การติดตามการทำงาน และรวบรวมข้อมูลภายหลังที่สิ้นสุดโครงการวิจัยที่มีอยู่เดิม (ทวี เชื้อสุวรรณทวี และคณะ, 2549) เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ให้น่าหนักให้ความสำคัญกับการใช้ญาณวิทยา (Epistemology) และวิธีวิทยา (Methodology) ที่แตกต่างไปจากเดิม ในการใช้เป็น “แว่นใหม่” เพื่อมอง “ปรากฏการณ์เดิม” เป็นสำคัญ ดังได้เน้นย้ำมาเป็นระยะ

ในวิธีการจัดการและขั้นตอนของการสร้างการตระหนักรู้ และการเรียนรู้ของผู้ปฏิบัติงานในโครงการ CBR ต่องานวิจัยครั้งนี้ ในการประชุมครั้งที่ 4/2548 ของผู้ปฏิบัติงานฯ เมื่อวันที่ 26 เมษายน 2548 (ก่อนการสอบ เสนอโครงร่างการวิจัยนี้ประมาณ 4 เดือน) ซึ่งขณะนั้นมีฐานะเป็น “คณะวิจัย” “ทีมวิจัย” ในโครงการรูปแบบการฟื้นฟูฯ ที่ระบุข้างต้น ในวาระอื่น ๆ ผู้วิจัยได้นำเสนอจุดสนใจ จุดประสงค์ของผู้วิจัยเป็นครั้งแรก ที่ต้องการจะศึกษาเรื่อง “ความหมาย นัยยะของการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการโดยชุมชน” ของผู้ปฏิบัติงาน ในโครงการ CBR ต่อคน

พิกการและงาน CBR ที่ทำอยู่ เพื่อเป็นวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของผู้วิจัย (แนวทางการวิจัยนี้พัฒนาในระหว่างการศึกษาในชั้นเรียนของผู้วิจัย ขณะนั้นยังมีชื่อเดียวกับปัจจุบัน) ทั้งนี้เพื่อดูท่าทีและการขอความร่วมมือในการสัมภาษณ์ ท่าทีที่สังเกตท่าทีในวันนั้น ดูเหมือนที่มิวิจัยมิได้แสดงท่าทีสงสัย ซัดขึ้นมากนัก แต่มี 2 ท่าน คือ คุณโสภิตา (นามสมมุติ) ถามผู้วิจัยว่า “งานของอาจารย์จะเหมือนกับ สกว.ที่เราทำไหม?” และพี่สมศักดิ์ถามว่า “พวกผมต้องทำอะไรไหม? ... ต้องถ่ายวิดีโอ ถ่ายภาพอะไรหรือเปล่า? ...ผมไม่ชอบให้เขาไปเปิด เขาไปโชว์อะไรนะ ผมชอบเงียบ ๆ” ต่อข้อคำถามของคุณโสภิตา ผู้วิจัยได้ชี้แจงท่าทีที่จะนึกได้ในตอนนั้นว่า “...ผมใช้วิธีการวิจัยคนละแบบ...เขาเรียกว่าปรากฏการณ์วิทยา เป็นการศึกษาเชิงลึกกว่าพวกเราคิด รู้สึกยังไ้กับงานที่พวกเราทำอยู่ ..ส่วนงานของสกว. เราเน้นการวิเคราะห์ปัจจัยเงื่อนไขที่มีผลต่อการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ รวมทั้งเน้นตัวกิจกรรมที่ขับเคลื่อนจนได้ แผนแม่บทในการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการในชุมชน ภายใต้การขับเคลื่อนของพวกเราซึ่งถือได้ว่าเป็นตัวแทนของชุมชน” ส่วนข้อคำถามของพี่สมศักดิ์ ผู้วิจัยได้ชี้แจงว่า “...ไม่ได้ถ่ายวิดีโอเหมือนที่เราทำให้กับ สกว. แต่ผมอาจขออนุญาตอัดเทปเฉย ๆ ตอนสัมภาษณ์พี่ ๆ และผมคิดว่า จะไม่เปิดเผยชื่อจริงของพี่ ๆ หรือคนถูกสัมภาษณ์” ภายหลังชี้แจงในวันนั้น ดูเหมือนจะลดความกังวลกับทั้งสองคนและทีมวิจัยที่จะให้ข้อมูลได้ระดับหนึ่ง

ต่อมาภายหลังที่ ผู้วิจัยสอบโครงร่างการวิจัยฉบับนี้ (วันที่ 2 กันยายน 2548 และแก้ไขปรับปรุงส่งโครงร่างฯ ฉบับจริงในวันที่ 15 กันยายน 2548) ในวันที่ 30 พฤศจิกายน 2548 ผู้วิจัยได้นัดประชุมกับผู้ปฏิบัติงานฯ ซึ่งถือเป็นการประชุมครั้งแรกของพวกเรา ภายหลังที่ได้สิ้นสุดและส่งงานวิจัย สกว.แล้ว เพื่อให้ “ผู้ให้ข้อมูล” ได้รับรู้ ให้ข้อคิดเห็น ให้ความยินยอมต่อสิ่งที่ผู้วิจัยจะ “กระทำ” ต่อพวกเขาในฐานะ “ผู้ถูกสัมภาษณ์” “ผู้ถูกเปิดโปง” โดยหนึ่งในวาระของการประชุมดังกล่าว ผู้วิจัยได้นำเสนอ “กรอบแนวคิดการวิจัย” ของงานวิจัยฉบับนี้ตามที่ได้รับอนุมัติจาก “ผู้รู้” เพื่อเป็นวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของผู้วิจัย ซึ่งในที่ประชุมในครั้งนั้น ก็ไม่มีผู้ใดแสดงท่าทีขัดขึ้น ไม่เต็มใจให้ผู้วิจัยได้รับรู้ ซึ่งก็ยากจะแน่ใจได้ว่าท่าทีของความไม่ขัดขึ้น “ยินยอม” เหล่านั้น เป็นเพราะ “ความเกรงใจ” หรือ “ความเต็มใจที่แท้จริง” ของพวกเขาที่มีต่อผู้วิจัยหรือไม่ พี่อนันต์ (นามสมมุติ) หนึ่งในผู้ปฏิบัติงานฯ ได้พูดว่า “จะให้พวกผมทำอะไรก็บอกมาได้...ไม่มีปัญหาอะไร ...ท่านอาจารย์เองก็จะได้จบเป็นดอกเตอร์เร็ว ๆ จะได้มาช่วยพวกเราต่อไป” และผู้ใหญ่เสรี (นามสมมุติ) พูดเสริมขึ้นว่า “อย่าจบแล้วก็ทิ้งพวกเรา ชาวบ้านไปเหมือนที่คนอื่น ๆ ก็แล้วกัน” ซึ่งดูเหมือนว่าจะช่วยให้ผู้วิจัยสบายใจขึ้นบ้างเพราะอย่างน้อย ก็สะท้อนถึง “การรับรู้” ในสิ่งที่ผู้วิจัยจะ “กระทำ” ต่อพวกเขา และพวกเขาก็มิได้อยู่ในฐานะ “ผู้ถูกกระทำ” แต่ฝ่ายเดียว

เหมือนที่มีมาในอดีต หากแต่ผู้วิจัยก็ถูกกระทำในฐานะ “ผู้เป็นหนี้บุญคุณที่ต้องขอใช้แก่ชุมชน” “เกิดกระบวนการต่อรอง และความรับผิดชอบ” (Negotiation and Responsibility) ดังนั้นผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูลจึงน่าจะอยู่ในฐานะ “การพึ่งพาอาศัยกัน” “ความเป็นหุ้นส่วน” (Interdependence/ Cooperation/ Stakeholder) ที่ชัดเจนขึ้น

ผู้วิจัยยังตระหนักถึงบทบาทของผู้ปฏิบัติงานฯ มากกว่าเพียงการเป็นเพียง “ผู้ให้ข้อมูล” “ผู้ถูกสัมภาษณ์” “ผู้ถูกเปิดโปง” แต่ต้องเป็น “ผู้เรียนรู้” “ผู้เปลี่ยนแปลงเปลี่ยนแปลงผ่าน” ด้วย ดังนั้นเมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2549 ภายหลังจากที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูล ข้อค้นพบเบื้องต้นจากงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยได้จัดการประชุมร่วมกับผู้ปฏิบัติงานฯ/ผู้ให้ข้อมูล เพื่อวิพากษ์ เรียนรู้ ให้ข้อเสนอแนะ แง่มุมต่าง ๆ ต่อผลการวิจัยและข้อค้นพบดังกล่าวอย่างอิสระและเท่าเทียม โดยเฉพาะการให้มุมมอง มติที่แตกต่างไปจากที่ผู้วิจัยรับรู้และตีความ ซึ่งข้อมูลที่ได้รับก็ช่วยทำให้ผู้วิจัยเกิด “มติ และแง่มุม” ในการวิเคราะห์และตีความที่หลากหลายมากขึ้น ดังจะนำเสนอไว้ในข้อค้นพบในบทที่ 5, 6 และ 7 เสมือนเป็นการทบทวน การสะท้อนขบคิด และเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนผ่านร่วมกันของ “พวกเรา” อีกครั้งหนึ่ง

5.2 การเลือกที่จะ“เปิดเผย” ชื่ออำเภอ แต่ “ปกปิด” ชื่อตำบลและผู้ให้ข้อมูลและตัวละครอื่น ๆ

ต่อประเด็นเป็นทางจริยธรรม หรือจรรยาบรรณนักวิจัยที่ว่า “นักวิจัยต้องมีความรับผิดชอบต่อสิ่งที่ศึกษาวิจัย ไม่ว่าจะเป็นสิ่งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิต รวมทั้งการปกป้องสิทธิประโยชน์ และรักษาความลับของกลุ่มตัวอย่างหรือผู้ให้ข้อมูล” (คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ, 2541, น. 8-9)

ผู้วิจัยเห็นว่าการวิจัยฉบับนี้ น่าจะสะท้อนให้เห็นว่า อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม เป็น “อำเภอที่ควรค่าแก่การยกย่อง” นอกเหนือจากการมีภูมิหลังและประวัติศาสตร์อันงดงาม เพราะการที่มีโครงการ CBR เกิดขึ้นอย่างน้อยก็ 2 ปี ที่ผ่านมา แสดงให้เห็นถึงความหลงเหลือ หรือยังคงมีทุนทางสังคม หรือความเป็นชุมชนนิยม การมีจิตสาธารณะของผู้คนในชุมชนแห่งนี้ การริเริ่มมุ่งเน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ที่สังคม ชุมชนทั่วไปมักจะทิ้งและให้ความสำคัญกับการพัฒนาทางวัตถุโครงสร้างพื้นฐาน และการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเพียงมิติเดียว แม้ในบางมิติอาจมีข้ออ่อนด้อยอยู่บ้าง หรือถูกวิเคราะห์วิพากษ์ในทางลบตามมุมมองของผู้วิจัย แต่ก็เกินไปเพื่อการเรียนรู้และเป็นประโยชน์ทางวิชาการ ดังนั้นผู้วิจัยจึงเห็นควรเปิดเผยชื่อพื้นที่ และสนามจริง ให้ผู้อ่านและสาธารณะได้รับรู้และชื่นชมกับความมุ่งมั่น

ส่วนการเปิดเผยชื่อจริงของผู้วิจัย ปรากฏไว้เป็นตัวละครตัวหนึ่ง ผู้ให้ข้อมูลคนหนึ่งในงานวิจัยนี้ แต่คงมีไ้เพราะต้องการให้ผู้อ่านชื่นชมผู้วิจัยอย่างแนบแน่น แต่เพราะถึงอย่างไรแล้วก็ปกปิดไม่ได้ เนื่องจากมีชื่อปรากฏในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ อีกทั้งเป็นการรับผิดชอบต่อความผิดพลาดใด ๆ ในงานวิจัยฉบับนี้ จากความตื่นเินทางปัญญาของผู้วิจัยเองประการหนึ่ง และที่สำคัญเพื่อแสดงความเป็น “ตัวตนที่แท้จริง” ร่วมกับตัวละคร ผู้ให้ข้อมูลคนอื่น ๆ ที่โดดเด่นอยู่ในงานเขียน เป็นประการที่สองกล่าวกันว่า วิธีวิทยาแบบปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) นั้นผู้วิจัยต้องทำตัว “แท้จริง” ประหนึ่งว่าร่วมอยู่ในสถานการณ์ ปรากฏการณ์นั้น เพื่อเข้าไปอยู่ “ในใจ” “ในสายตา” ของผู้ให้ข้อมูลหรือผู้ที่อยู่ในปรากฏการณ์นั้นจริง ๆ อันจะทำให้เข้าใจเจตนารมณ์จิตสำนึกของผู้คนเหล่านั้นได้อย่างถ่องแท้ แต่สำหรับผู้วิจัยไม่ต้องแท้จริง เพราะเป็นผู้ “ร่วมอยู่ ร่วมทำ” ในปรากฏการณ์นั้น “จริง จริง” ดังนั้นบางครั้ง บางตอนถ้อยคำในงานวิจัยมีทั้งคำว่า “ผู้วิจัย” “ทวิ” “พวกเรา” ให้หมายถึง “คนเดียวกัน” หรือ “ความเป็นเนื้อเดียวกัน”

แต่ก็มีเรื่องที่ผู้วิจัย ยุ่งยากใจไม่น้อย ว่าควรไม่ควรประการใดที่จะเปิดเผยชื่อจริงของตำบล/เทศบาล และชื่อจริงของทีมงานคนอื่น ๆ และบุคคล/สถานที่ที่เกี่ยวข้อง ทั้ง ๆ ที่อยากสื่อความเป็นตัวตนที่แท้ของสรรพสิ่งเหล่านี้ แม้ว่าเจ้าตัวจะยินยอมให้ใช้ชื่อจริงก็ตาม ไม่ว่าจะทบทวนกี่ครั้ง ผู้วิจัยก็ยากที่จะคาดเดาได้อย่างมั่นใจว่า มันน่าจะเป็นผลบวกต่อพื้นที่ และบุคคลเหล่านั้น โดยปราศจากผลลบที่อาจจะกระทบในขณะนี้หรือในภายหลังอย่างสิ้นเชิง ได้เด็ดขาดได้ เมื่อมีความไม่แน่ใจ ผู้วิจัยจึงเลือกที่จะไม่เปิดเผยสถานะ ตัวตน ชื่อจริงของพื้นที่และบุคคลเหล่านั้น แต่เป็นการ “สมมุตินาม” อาทิ “สมศักดิ์” “พนา” “ตำบลบ้านแดง” “ตำบลบ้านขาว” “ตำบลบ้านเหลือง” เป็นต้น แม้จะทำให้การสัมผัสถึงตัวตน และจิตสำนึกที่แท้อาจจะลดลงไปบ้าง

ไม่ว่าผู้วิจัยจะเลือกเปิดเผยหรือไม่เปิดเผยชื่อจริง ตัวตนที่แท้จริงของสิ่งเหล่านี้ก็ตาม หากมีผลกระทบทางลบภายหลัง ทั้งที่เจตนาและความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ของผู้วิจัย ผู้วิจัยขอยืนยันว่ามีได้มีเจตนาจะให้เกิดผลร้ายแก่บุคคลหรือสถานที่หนึ่งที่ใดทั้งสิ้น แต่เพียงเพื่อเป็นปริณทลตัวอย่าง ที่ผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้าไปเรียนรู้ พยายามจะผลิตและการพัฒนาองค์ความรู้ อันจะเป็นประโยชน์และความมอกงามทางวิชาการและนำไปพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้คน โดยเฉพาะคนพิการ

6. กรอบแนวคิดการวิจัย

ดังนั้นจากความเป็นมาของปัญหาการวิจัย การทบทวนวรรณกรรมในบทที่ 2 ทำให้เกิดสมมุติฐานเบื้องต้น (Working Hypothesis) ว่า หากโครงการ CBR กรณีศึกษา ณ อำเภอพุทธมณฑลดำรงอยู่นั้น น่าจะมีจิตสำนึกอย่างน้อย 3 มิติที่ค้ำยันหนุนเสริม CBR ดังนี้

1. จิตสำนึก เจตนารมณ์ แบบแผนการให้ความหมายต่อ CBR และคนพิการของผู้ปฏิบัติงานในโครงการ CBR ในชุมชนอำเภอพุทธมณฑล ด้านวัฒนธรรม ความเชื่อ เพื่อการเสริมพลังแก่คนพิการ (Empowerment) และสิทธิมนุษยชนความเท่าเทียมของมนุษย์ ที่อาจอธิบายตีความผ่านทฤษฎี /แนวคิด เหล่านี้

- 1) การเสริมพลังอำนาจ (Empowerment)
- 2) วัฒนธรรม ความเชื่อที่มีต่อความพิการและคนพิการ
- 3) การถูกตราบาป (Stigma)
- 4) การวิเคราะห์พิธีกรรมเกี่ยวกับการเปลี่ยนผ่านวิกฤติชีวิต (The Rites of Passage)
- 5) จิตสำนึกและการสร้างความหมายเพื่อการเรียนรู้แห่งการเปลี่ยนผ่าน (Transformative Learning)

2. จิตสำนึก เจตนารมณ์ แบบแผนการให้ความหมายต่อ CBR ของผู้ปฏิบัติงานในโครงการ "CBR" ในชุมชนอำเภอพุทธมณฑล ด้านสังคม/ชุมชน มีลักษณะเป็น "สิ่งที่ต้องร่วมกัน" "สมานฉันท์" (Inclusive Action) สาธารณะหรือกลุ่มชนนิยม (Collectivism) ที่เน้นการมองปัญหาตระหนักถึงปัญหาของคนพิการ รับผิดชอบร่วมกัน และมีความเป็นเนื้อเดียวกันของคนในชุมชนและนำไปสู่การดำเนินการแก้ไขปัญหาร่วมกัน ที่อาจอธิบาย ตีความผ่านทฤษฎี /แนวคิด เหล่านี้

- 1) ทฤษฎี/แนวคิดด้านสังคมและชุมชนนิยม (Theories of Sociology and Community)
- 2) โครงสร้างเชิงอำนาจในชุมชน (Power Structure in Community)
- 3) การจัดสรรทรัพยากรและความยุติธรรมทางสังคม (Resource Distribution and Social Justice)

3. จิตสำนึก เจตนารมณ์ แบบแผนการให้ความหมายต่อ CBR ของผู้ปฏิบัติงานในโครงการ "CBR" ในชุมชนอำเภอพุทธมณฑล ด้านการมองโลกและชีวิตอย่างองค์รวม บูรณาการเป็นมิตรต่อ CBR ลัทธิความทันสมัยและโลกาภิวัตน์ และได้ตั้งข้อรังเกียจว่าเป็น " สิ่งนำเข้า หรือ

เป็นการครอบงำ กลลวง “ของประเทศตะวันตกหรือคนนอกหรือไม่” ที่อาจอธิบาย ดีความผ่าน ทฤษฎี /แนวคิด เหล่านี้

- 1) มิติทางประวัติศาสตร์ และวาทกรรมด้านความพิการ (Disability discourse)
- 2) ประเภทการช่วยเหลือและบริการคนพิการ
- 3) จิตสำนึกในทัศนะของ Ken Wilber

นอกจากนี้ อาจมีทฤษฎี แนวคิดอื่น ๆ ที่จะอธิบายความเกี่ยวข้องของผูกโยงเกี่ยวกับ จิตสำนึก เจตนารมณ์ แบบแผนการให้ความหมายต่อ CBR และคนพิการ

- 4) จิตสำนึกในทัศนะของ Edmund Husserl
- 5) จิตสำนึก บนแบบแผนเรื่องเล่าอัตชีวประวัติ (Autobiographical Narrative)
- 6) ปัญหา และข้อจำกัดของการศึกษาจิตสำนึกและความหมาย
- 7) งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการโดยชุมชน (Community Based Rehabilitation : CBR)

หากนำประเด็นที่มาของโจทย์ปัญหา สมมุติฐาน และแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่ได้ นำเสนอมาเป็นลำดับ สามารถเขียนกรอบการวิจัยได้ ดังภาพที่ 6

ภาพที่ 6

กรอบแนวคิดการวิจัย

เจตคติแห่งธรรมชาติหรือความคุ้นชิน: CBR มีทั้งข้อดีและมีปัญหา เป็นปรากฏการณ์พื้นผิวที่พบได้บ่อย ๆ

- ขาดงบประมาณ
- สมาชิกชุมชนมีฐานะยากจน ไม่สามารถทำงานแบบอาสาสมัคร และปราศจากคำตอบแทนได้
- เจตคติ ความเชื่อในศักยภาพคนพิการยังมีทิศทางลบ
- ชุมชนคิดว่าการช่วยเหลือคนพิการเป็นเรื่องของแพทย์หรือนักวิชาชีพ หรือคนในครอบครัว
- ชุมชนยังคุ้นเคยกับการได้รับการช่วยเหลือ และการจัดการจากภาครัฐ (top down) มากกว่าการจัดการ และตัดสินใจด้วยเอง (Bottom up)

การก้าวข้ามเจตคติ [] แห่งธรรมชาติหรือความคุ้นชิน

คำถามที่ชวนสงสัย : ทำไม CBR จึงพยายามดำรงอยู่ หรือดำรงอยู่ได้ แม้มีปัญหา ความไม่ลงรอยกันระหว่างหลักการของ CBR กับสภาพปรากฏการณ์ของชุมชนอย่างน้อย 3 ประการ ?

1. CBR เน้นการเสริมพลังแก่คนพิการ แต่ ชุมชนส่วนใหญ่มีความเชื่อทางลบและการตราบาปต่อคนพิการ
2. CBR มีลักษณะเป็นกลุ่มชนนิยมกับ ความเป็นปัจเจกชนนิยมของชุมชนส่วนใหญ่และของกระแสหลัก
3. CBR ถูกนำมาใช้กับคนในชุมชน แต่ มักถูกริเริ่มผลักดันจากคน / หน่วยงานจากนอกชุมชน

